

Gledano iz ugla deteta i odraslih

**NEOSTVARIVANJE
PRAVA DETETA
U SRBIJI**

Gledano iz ugla deteta i odraslih

NEOSTVARIVANJE PRAVA DETETA U SRBIJI

Izdavač

Centar za prava deteta
Beograd, Skenderbegova 20/12
011 33 44 170
www.cpd.org.rs
cpd@eunet.yu

Za izdavača

Ivana Stevanović

Urednik svih izdanja

Ivana Stevanović

Lektura/korektura

Jasna Alibegović

Dizajn

Rastko Toholj

Štampa

„Radunić”, Beograd

Tiraž 1000

ISBN 978-86-83109-45-6

Štampano 2008. godine

Izradu Izveštaja pomogli su
Save the Children Norway i *Save the Children Sweden*.

Sadržaj

<i>Predgovor</i>	5
Primena Konvencije o pravima deteta u Srbiji	9
Prava deteta u Srbiji – kako to vide deca	23
Komitet za prava deteta – Četrdeset i osma sednica Razmatranje izveštaja dostavljenih od strane država ugovornica u skladu sa članom 44 konvencije o pravima deteta – Zaključne primedbe Komiteta za prava deteta: Republika Srbija	53

Predgovor

Republika Srbija/SCG/SRJ ugovornica je Konvencije o pravima deteta (*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, broj 15/90 i *Službeni list SRJ*, br. 4/96 i 2/97) i oba njena protokola: Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji (*Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori* br. 22/02) i Fakultativnog protokola o učešću dece u oružanim sukobima (*Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 22/02).

Republika Srbija/SCG/SRJ preuzela je obavezu da, u skladu sa članom 44. Konvencije, podnosi Komitetu za prava deteta inicijalni i periodične izveštaje o primeni Konvencije i poštovanju zagarantovanih prava deteta. U tom smislu, pripremljen je i Komitetu za prava deteta u 2007. godine podnet Inicijalni izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta za period 1992–2005. godine.

Na inicijativu Centra za prava deteta – Beograd u septembru 2007. godine obrazovana je koalicija organizacija civilnog društva koje se bave pitanjem unapređenja, promovisanja i zaštite ljudskih prava i prava deteta. Koaliciju čini 16 organizacija iz Srbije (bez Kosova i Metohije) koje su pripremile Alternativni Izveštaj za Komitet za prava deteta u širokom participativnom procesu svih članova koalicije. Obrazovanje i rad koalicije podržan je od strane regionalne kancelarije Save the Children Norway and Sweden i kancelarije UNICEF-a u Beogradu.

Izveštaj predstavlja ocenu stanja prava deteta na zakonodavnom nivou i praksi u Republici Srbiji, iz ugla dece i organizacija civilnog društva. Izveštaj je predstavljen Komitetu na tzv. preliminarnom zasjedanju u februaru mesecu 2008. godine u Ženevi. Tom prilikom su predstavnici Koalicije u razgovoru sa članovima Komiteta predstavili stanje prava deteta u Srbiji. Nalazi i podaci koji su prezentovani Komitetu rezultati su dugogodišnjeg procesa monitoringa prava deteta u Srbiji.

U isto vreme, Centar za prava deteta u saradnji s nemačkom Organizacijom za tehničku saradnju GTZ (GmbH) – projekat Transformacija sukoba i osnaživanje mladih, obrazovao je koaliciju dece, koja je nakon inicijalnog treninga na kojoj su deca upoznata sa procesom izveštavanja pred Komitetom, pripremila i sproveda istraživanje među vršnjacima o tome koliko se i na koje sve načine ostvaruju ili pak krše njihova prava. Izveštaj dečje koalicije je takođe predstavljen pred Komitetom u februaru 2008. godine i to od strane 2 predstavnika dečje koalicije.

Nakon preliminarnog zasjedanja, Komitet je državnim organima republike Srbije uputio Listu pitanja. Listu pitanja predstavljaju zahtevi za upotpunjavanje informacija koje su već prezentovane u državnom izveštaju a da bi Komitet imao što potpuniju i jasniju sliku o stanju prava deteta u Srbiji.

Krajem maja 2008. godine održana je sesija Komiteta na kojoj je državna delegacija predstavila svoj izveštaj pred članovima Komiteta.

Rezultat celokupnog, napred opisanog procesa, jesu Zaključni komentari Komiteta za prava deteta. Oni predstavljaju listu tema, odnosno listu pitanja i problema na kojima Republika Srbija treba da radi u narednom periodu od 5 godina, a u cilju unapređenja stanja prava deteta u Srbiji.

Republika Srbija se nalazi na početku faze prvog periodičnog izveštaja za Komitet za prava deteta. Zaključci Komiteta su odlična smernica za rad kako državnih organa tako i civilnog sektora i svih subjekata u sistemu koji su pozvani da ostvaruju prava deteta.

Centar za prava deteta je stoga pripremio publikaciju koja je pred vama i na taj način zaokružio period inicijalnog izveštavanja i postavio temelje za rad u narednom periodu. Upravo zbog toga da bismo imali jasnu sliku o tome gde smo i kuda treba da idemo, publikacija se sastoji od osnovnih informacija o ostvarivanju prava deteta u Srbiji viđena iz ugla civilnog sektora; slike o stanju prava deteta u Srbiji viđene očima same dece; i slike o pravima deteta onako kako je video Komitet za prava deteta.

Na samom početku nalaze se osnovne napomene o ostvarivanju prava deteta u Srbiji. Sledi prikaz samog sistema u kojem se prava ostvaruju kroz tzv. Opšte mere primene – 10 oblasti–pitanja po kojima Komitet za prava deteta ceni na koji način država pristupa obavezama koje je preuzela ratifikacijom Konvencije. Upravo iz takvog prikaza moguće je steći opštu sliku o naporima koje država preduzima u cilju unapređenja prava deteta i da li ona to čini i na koji način.

Nakon toga, predstavljamo vam prava deteta u Srbiji onako kako to vide oni sami – koliko poznaju svoja prava i kako ocenjuju njihovo ostvarivanje. Puna i suštinska participacija deteta je nešto na čemu Centar za prava deteta insistira od početka svog delovanja. Smatramo da nijedna ocena stanja prava deteta nije potpuna bez njihovih stavova.

Na kraju publikacije možete da se upoznate sa Zaključcima Komiteta za prava deteta. Dakle, viđenjem vodećih svetskih stručnjaka u oblasti

o tome šta je potrebno da se preduzme u Srbiji u narednom periodu, a da bi se poboljšala primena Konvencije o pravima deteta. Podsećamo da su mere koje treba preduzeti prvenstveno obaveza države, ali da je uloga stručne i opšte javnosti i civilnog sektora da državu potstiče i opominje. U tom smislu, i stručna i šira javnost treba da koriste Zaključke i kao orijentir ali i kao argumet u svojim nastojanjima da unaprede prava deteta u oblastima svog rada.

Smatramo da je ovako kompilirana publikacija veoma korisna svima koji imaju obavezu ili imaju želju da doprinesu unapređenju stanja prava deteta u Srbiji jer jasno ukazuje na neophodne pravce delanja.

Primena Konvencije o pravima deteta u Srbiji

Beograd, 2008

Izveštaj je pripremila Koalicija nevladinih
organizacija iz Srbije pod koordinacijom
Centra za prava deteta

Centar za prava deteta, Beograd ■ Užički centar
za prava deteta ■ Romski kulturni centar – Vranjska banja
■ Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja
dece i omladine, Niš ■ Odbor za ljudska prava Valjevo
■ „Snaga prijateljstva” – Amity ■ Asocijacija za borbu
protiv SIDE – JAZAS ■ Beogradski centar za ljudska prava
■ Forum civilne akcije – FORCA, Požega ■ Grupa 484,
Beograd ■ Centar za interaktivnu pedagogiju, Beograd
■ ASTRA, Beograd ■ VelikiMali, Pačevo ■ Romski kulturni
centar – Pralipe, Pirot ■ Centar za kreativni razvoj,
Knjaževac ■ Centar za integraciju mladih – CIM, Beograd

Izveštaj je dostavljen Komitetu za prava deteta
decembra 2007. godine i predstavljen
4. februara 2008. godine u Ženevi

Uvod

Srbija (bez Kosova i Metohije) danas:

Osnovni podaci:

Površina: 88.361 km²

Broj stanovnika: 7.463.157

Etnički sastav:

Srbi: 6.212.838.

Romi: 108.193

Mađari: 293.299

Bošnjaci: 136.087

Albanci: 61.647

Crnogorci: 69.049

Broj dece (do 19 godina starosti): 1.662.029 (22,27%)

GDP po glavi stanovnika: 3.200 USD (procena)

Inflacija u 2007: 9%

Prosečna neto mesečna zarada: 25.228 dinara (oko 400 USD)¹

¹ Podaci Republičkog zavoda za statistiku.

Period koji je obuhvaćen Inicijalnim izveštajem o ostvarivanju Konvencije o pravima deteta u Republici Srbiji – period od 1992. do 2005. karakteriše neverovatan broj društvenih promena. Deca su u tom periodu odrastala u 2 politička režima i 3 različite države, preživela nekoliko ratova u okruženju.

Totalitarni režim koji je bio u Srbiji do 2000. godine osim apsolutne vlasti jednog čoveka nosio je sobom potpunu izolovanost države od ostatka sveta. Srbija nije bila član Ujedinjenih Nacija niti bilo kog drugog sistema u okviru međunarodne zajednice. Čak je bila isključena i iz svih sportskih takmičenja i velikog broja umetničkih takmičenja i manifestacija tokom tog perioda. Srbija je u 1993. godini imala najveću inflaciju ikada zabeleženu u svetu i prosečnu mesečnu platu od 2 DEM. Tokom 1998. kulminirali su sukobi na Kosovu i Metohiji koji su završeni međunarodnom intervencijom i bombardovanjem Srbije u proleće 1999. godine.

S druge strane, bio je to period kada su građani Srbije posle više od 60 godina izlazili na izbore i učili se osnovnim pravilima demokratskog sistema. Od jeseni 2000. godine i predsedničkih izbora na kojima Slobodan Milošević gubi svoju vlast u Srbiji započinju sveobuhvatne društvene reforme. Tok reformi nije jednoličan, naprotiv u nekim oblastima kao što je npr. maloletničko pravosuđe urađene su organizovane i sistematske promene. U drugim pak, reforme su započete ali još uvek nema dovoljno vidljivih rezultata, dok su u pojedinim segmentima kao što je pravosuđe, reforma tek pokrenuta.

Trenutnu političku situaciju u Srbiji karakterišu: disfunkcionalna vladajuća koalicija, nedostatak vladavine prava, visok nivo korupcije i spor proces decentralizacije.

Pitanja koja se izdvajaju kao prioritet za 2008. i ubuduće, imajući u vidu napred opisane uslove u kojima se ostvaruju prava deteta u Srbiji su sledeća:

- dalja implementacija Strategije za smanjenje siromaštva;
- isključenost i diskriminacija, s posebnom pažnjom na obrazovanje siromašne romske dece;
- zdravstvo – pogotovo treba posvetiti pažnju i u potpunosti obezbediti zdravstvene potrebe adolescenata;
- smanjenje nasilja prema deci;
- nacionalni, sveobuhvatni akcioni plan za decu u Srbiji mora biti ustanovljen;
- usvajanje Zakona o deci;
- usvajanje Zakona o zaštitniku prava deteta;
- dalje i brže sprovođenje reforme socijalne zaštite.

Najvažniji rezultati koji su postignuti do 2007. godine:

- 2006. donet je Ustav koji izričito govori o **pravima** deteta, prvi put u ustavnopravnoj istoriji Srbije.
- Usvojen je veliki broj važnih zakona od kojih bi smo izdvojili:
  - ◆ Porodični zakon (u primeni od 2005. godine);
  - ◆ Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (usvojen 2005. godine, u primeni od 1. januara 2006. godine);

- ♦ Krivični zakonik (usvojen 2005. godine, u primeni od 1. januara 2006. godine);
  - ♦ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (usvojen 2003. godine, izmenjen i dopunjen 2004. godine);
  - ♦ Zakon o zaštiti od diskriminacije osoba sa invaliditetom (u primeni od 2006. godine).
- Donet je veliki broj strategija i protokola koje imaju za cilj poboljšanje stanja prava deteta u Srbiji, pre svega u oblasti:
- ♦ prava osoba sa invaliditetom;
  - ♦ zaštite dece od zlostavljanja;
  - ♦ zaštite dece od eksploatacije;
  - ♦ zaštita dece od trgovine ljudskim bićima;
  - ♦ inkluzije Roma.
- Značajno za razvoj prava deteta jeste i:
- ♦ formiranje i razvijanje Saveta za prava deteta kao savetodavnog tela u Srbiji u ovoj oblasti;
  - ♦ izbor zamenika ombudsmana za prava deteta pri pokrajinskoj kancelariji ombudsmana za Vojvodinu, i
  - ♦ izrada Izveštaja o ostvarivanju Konvencije o pravima deteta u Srbiji.

- Ali u ovom periodu nije ostvareno:
  - ♦ značajno smanjenje broja dece koja žive u siromaštvu;
  - ♦ uspostavljanje zaštitnika prava deteta (na republičkom nivou);
  - ♦ povećanje i specifikacija budžetskih izdvajanja za decu;
  - ♦ viši nivo političke zainteresovanosti, znanja i obzira prema deci;
  - ♦ suštinska reforma sistema obrazovanja, u skladu s međunarodnim standardima;
  - ♦ poboljšanje zdravstvenog stanja dece, pre svega adolescenata;
  - ♦ zakonsko uređenje statusa nevladinih organizacija (civilnog sektora);
  - ♦ viši nivo obrazovanja i širenja informacija o pravima deteta u što širem krugu korisnika, što podrazumeva, pre svega, decu, roditelje, nastavnike i zdravstvene radnike;
  - ♦ zaživljavanje u praksi efikasnog sistema zaštite dece (i hitne intervencije) od svih oblika zlostavljanja i iskorišćavanja (eksploatacija), uključujući one koji se dešavaju u kontekstu trgovine, putem medija i dostupnošću štetnih informacija na Internetu.

Opšte mere primene

Nacionalna strategija

Polazna osnova za sve aktivnosti i mere koje država Srbija preduzima u pravcu poboljšanja stanja prava deteta u Srbiji jeste Nacionalni plan akcije za decu koji je usvojen u februaru 2004. godine i koji sadrži smernice neophodne za poboljšanje položaja deteta, odnosno definiše pravce razvoja u pojedinim oblastima. Nacionalni plan akcije za decu ne predstavlja u pravom smislu reči nacionalnu strategiju jer ne obuhvata sva prava deteta. Nacionalnog plana akcije za decu je postavio osnove za poboljšanje stanja prava deteta. Međutim, i nakon tri godine, posebno u oblasti zdravlja dece i položaja dece ometene u razvoju, nisu zabeleženi značajni pomaci unapređenja prava deteta. Malo je urađeno i u oblasti obrazovanja, i u oblasti zaštite prava dece bez roditeljskog staranja. Jedino je pitanje smanjenja siromaštva pokrenuto na sveobuhvatan način – kroz Strategiju za smanjenje siromaštva. Ali ni u toj oblasti do sada nisu postignuti očekivani rezultati.

Donošenje Nacionalnog plana akcije za decu bio je osnova za donošenje Lokalnih planova akcije – planova na nivou opština. Za sada je urađeno 16 lokalnih planova akcije (3 u 2005. godini i 13 u 2006. godini), ali se u nekim sredinama ne sprovode u punoj meri i iz razloga jer u budžetima opština nisu jasno predviđena sredstva za njihovu realizaciju, odnosno zbog čestih promena lokalne vlasti.

U 2007. godini još 5 gradova je pristupilo izradi Lokalnih planova za decu. Na žalost među njima još uvek nisu tri najveća grada u Srbiji: Beograd, Novi Sad i Niš.²

Usklađenost nacionalnog prava i Konvencije

Novi Ustav Srbije, usvojen 2006. godine, sadrži odredbu pod naslovom Prava deteta. Ustav propisuje da se prava deteta uređuju zakonom, ali je propuštena velika prilika da se osnovni principi Konvencije o pravima deteta proklamuju i kao ustavni principi.

Nacionalni zakoni nisu u potpunosti usklađeni sa Konvencijom i međunarodnim dokumentima. Uvođenje novih rešenja je sporo i nije uvek propraćeno razvojem mehanizama implementacije. Smatramo da je punu usklađenost domaćeg zakonodavstva sa konvencijom moguće postići samo usvajanjem Zakona o deci.

² Neki primeri dobre prakse:

Užice je prvi grad u Srbiji koji je doneo Strategiju za decu. Skupština opštine je usvojila taj dokument 2005. godine. U pitanju je strateški dokument koji je u potpunosti u skladu sa Nacionalnim planom akcije za decu i Strategijom za smanjenje siromaštva i nastao je kao rezultat lokalnih kapaciteta i zagovaračkog procesa NVO sektora prema lokalnim vlastima da krenu u ovaj proces, posebno Užičkog centra za prava deteta. Iz lokalnog budžeta Opštine Užice u 2005. godini izdvojeno je 1.000.000,00 dinara za potrebe realizacije Strategije za decu, u 2006. 2.000.000,00 a u 2007. godini preko 5 miliona.

U budžetu opštine Pirot otvorena je 2006. godine nova budžetska linija za realizaciju LPA sa iznosom 800.000,00 dinara. Za 2007. godinu sredstva su znatno uvećana na 2.000.000,00 dinara.

Status Konvencije o pravima deteta /primenljivost

U Republici Srbiji međunarodni ugovori se neposredno primenjuju. Međutim u praksi domaći organi (pre svega mislimo na sudove) direktno primenjuju međunarodne propise u zanemarljivom broju slučajeva.

Efikasne mere zaštite

Sistem zaštite prava deteta u Republici Srbiji predviđa mogućnost korišćenja redovnih i vanrednim pravnih lekova zaključno sa žalbom Ustavnom sudu Srbije. Sistem pravnih lekova, međutim ne pokriva sve situacije kada se odlučuje o stvarima koje se tiču deteta, jer dete u mnogim postupcima nema obezbeđen položaj stranke, što je posledica neprecizno uređenih participativnih prava deteta, odnosno loše rešenog procesnog položaja deteta u postupcima koje uređuje Porodični zakon, kao i posledica neuređenog pitanja nezavisne pravne reprezentacije deteta u svim sudskim i upravnim postupcima koji ga se tiču.

Takođe, s obzirom na to da je Srbija članca Saveta Evrope postoji mogućnost podnošenja prestavki i Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu, kada su iscrpeni pravni lekovi koje predviđa domaći pravni sistem.

Koordinacija i implementacija Konvencije

Glavno savetodavno telo za primenu Konvencije o pravima deteta, odnosno aktivnosti u oblasti prava deteta je **Savet za prava deteta**, koji je formiran na nivou Vlade Republike Srbije 2002. godine. Institucionalizacija Saveta koja se odvijala tokom 2005. i 2006. godine doprinela je da rad ovog savetodavnog tela manje zavisi od personalnih promena u Vladi ali i samom Savetu nego što je to bio slučaj u prve dve godine njegovog rada. Ali, koordinatorska uloga koju bi Savet trebalo da ima nije ostvarena u dovoljnoj meri.

I pored postojanja Saveta, još uvek nisu uspostavljeni mehanizmi međusektorske saradnje i ne postoji odgovarajuća koordinacija između relevantnih podsistema – obrazovanja, socijalne zaštite, pravosuđa, finansija, zdravstva, unutrašnjih poslova. Još uvek je loša koordinacija i na relaciji državni organi – lokalna samouprava, što je glavna prepreka boljoj usklađenosti aktivnosti na centralnom i lokalnim nivoima.

Nadzor nad implementacijom

Mehanizmi nadzora još uvek nisu dovoljno razvijeni i kreću se u granicama uobičajene kontrole svakodnevnih aktivnosti unutar samih organa (upravni nadzor) i sudske kontrole upravnih akata, odnosno sudske kontrole sudskih akata. Dodatno zabrinjava što još uvek nije donet Zakon o zaštitniku prava deteta. Budući da nezavisan nadzor još uvek ne postoji jedino nevladine organizacije u granicama svojih organizacionih mogućnosti vrše nadzor nad ostvarivanjem prava deteta.

Analiza budžeta i usmeravanje potrebnih sredstava

Budžetske alokacije u Republici Srbiji izdvaju se sektorski što otežava analizu koliko je sredstava opredeljeno za decu i gde je novac usmeren. Najveći deo novca za potrebe dece Vlada Srbije usmerava preko ministarstava zaduženih za socijalnu politiku i za obrazovanje.

U Srbiji se duži niz godina za obrazovanje izdvaja između 3,5 i 3,8% BDP-a što je najniža stopa idvajanja za obrazovanje u Evropi. Procenat BDP-a koji odlazi na socijalne transfere je konstantno oko 1,4% i takođe je najniži u regionu.

Podaci/indikatori

Kada je usvojen Nacionalni plan akcije za decu, predviđeno je da se ostvarivanje planiranih poboljšanja prati kroz set indikatora postavljenih u DevINFO bazi podataka. Naime, u prethodnom periodu, postavljeni su indikatori za praćenje shodno postavljenim ciljevima i zadacima, ali ne postoje podaci za sve indikatore, odnosno oni se nedovoljno redovno ažuriraju. Inače, baza je tako koncipirana da omogućuje pregled podataka po naseljima za veliki broj indikatora što je naročito značajno zbog velikih razlika u razvijenosti pojedinih opština.

Bez obzira na vidni napredak, u ovoj oblasti ostaje nekoliko velikih problema. Republički zavod za statistiku vodi podatke od opšteg interesa koji su baza za analizu ostalih pokazatelja, a Zavod ne koristi starosnu

granicu od 18 godina tako da zapravo ne postoji ni tačan podatak koliko je dece (lica mlađih od 18 godina).

Uloga i položaj nevladinih organizacija

Državni organi, a naročito resorna ministarstva, još uvek ne prepoznaju civilni sektor kao punopravnog partnera. Tokom 2007. godine došlo je ipak do određenog pomaka i započet je proces jačanja saradnje. Treba pomenuti i program Tima Potpredsednika Vlade za implementaciju Strategije za smanjenje siromaštva „Kontakt organizacije civilnog društva“, u okviru kojeg su izabrane kontakt organizacije za 7 osetljivih grupa, uključujući i decu, a koji su kanali komunikacije i saradnja između organizacija i državnih organa i institucija. U svim ministarstvima osim Ministarstva prosvete imenovane su kontakt osobe za saradnju s organizacijama.

Puna saradnja, za sada, je ostvarena u pripremi i izradi nacрта pojedinih zakona i strateških dokumentata u okviru kojih je učešće predstavnika civilnog sektora postalo praksa.

Diseminacija, trening i podizanje svesti

Početkom ove decenije, u okviru započete reforme obrazovnog sistema, bilo je zamišljeno da se upoznavanje dece sa Konvencijom sprovede kroz obrazovni sistem. Ova ideja nije zaživela na način kako je bila zamišljena. Deca se u školama sa Konvencijom upoznaju kroz predmet građansko vaspitanje koji je izborni predmet. Deca koja ne izaberu ovaj predmet se sa

Konvencijom ne mogu upoznati na drugim predmetima. Kada govorimo o diseminaciji i upoznavanju roditelja dece sa Konvencijom, na tom planu država ne preduzima ništa.

Trening i edukacija profesionalaca koji rade sa decom su neujednačeni. S jedne strane, sudije koje sude sporove iz porodičnog prava imaju obaveznu edukaciju iz oblasti prava deteta. Isto je sa i sa profesionalcima iz sistema maloletničkog pravosuđa iz reda Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, odnosno advokata koji rade sa maloletnim učiniocima krivičnih dela, odnosno maloletnim oštećenim licima. Ali, sistem zdravstvene zaštite i obrazovni sistem još uvek ne predviđaju obavezne edukacije u oblasti prava deteta.

Međunarodna saradnja

Međunarodne organizacije koje se bave decom (UNICEF, Save the Children, Evropska agencija za rekonstrukciju i razvoj, Svetska banka) imaju u Srbiji dvostruku ulogu: neke od njih su aktivne u sprovođenju programa i projekata (UNICEF, Save the Children) i pružaju kako finansijsku tako i logističku i kadrovsku podršku lokalnim nevladinim organizacijama i državnim agencijama i servisima, dok su druge pretežno finansijeri reformi koje se sprovode u okviru državnih službi (Evropska agencija za rekonstrukciju i razvoj, Svetska banka). Njihova pomoć je doprinela mnogim uspesima na polju primene Konvencije.

Gledano iz ugla deteta i odraslih

**NEOSTVARIVANJE
PRAVA DETETA
U SRBIJI**

**Prava deteta u Srbiji
– kako to vide deca**

Beograd, februar 2008

Uvod

Ovaj izveštaj je napravila koalicija dece i mladih koja je okupljena pri Centru za prava deteta (CPD) u drugoj polovini 2007. godine. Koaliciju čini 25 dece iz raznih omladinskih organizacija, kao i predstavnici dece bez roditeljskog staranja, dece sa smetnjama u razvoju i dece koja žive i rade na ulici. Među članovima koalicije ima nas i iz osnovnih i iz srednjih škola.

Posle treninga organizovanog za članove koalicije početkom oktobra 2007. godine, obavili smo veliko istraživanje među svojim vršnjacima, uz pomoć upitnika koji smo sami sastavili. Istraživanje je urađeno u mnogim gradovima u celoj Srbiji: Beograd, Novi Sad, Niš, Zrenjanin, Subotica, Vrbas, Novi Bečej, Inđija, Zaječar, Knjaževac, Pirot, Aleksinac, Leskovac, Prokuplje, Bela Palanka, Kraljevo, Vrnjačka banja, Kragujevac, Užice, Požega, Novi Pazar, Guča, Gornji Milanovac.

Istraživanjem su obuhvaćena deca iz srednjih i osnovnih škola iz ovih gradova, ali i neka deca koja ne idu u redovne škole ili ne idu uopšte u školu. U ovo istraživanje smo uključili decu iz raznih marginalizovanih grupa (deca bez roditeljskog staranja, izbegla i interno raseljena deca, deca Romi, deca sa smetnjama u razvoju, deca koja žive i rade na ulici). Deca koja su učestvovala u istraživanju popunjavala su upitnik najčešće u svojim školama, ali neki su popunjavali i u domovima u kojima su smešteni, kao i u omladinskim klubovima u ovim gradovima.

Ukupno smo dobili 1,132 popunjena upitnika, od čega je dečaka bilo 38.3%, a devojčica 60.4% (1.3% dece nije dalo važeće podatke o svom polu). Pripadnika nacionalnih manjina je bilo 11.5% (najviše Roma, Mađara, Bošnjaka, Vlaha, Hrvata). Raspon godina dece čije upitnike smo obradili je 12–17, a prosek oko 15.

Budući da smo imali na raspolaganju samo dva meseca da obavimo celo istraživanje i obradimo rezultate, nismo stigli da se pozabavimo detaljnijom analizom, osim što smo uporedili rezultate naših ispitanika prema polu. U ovom izveštaju dajemo prikaz rezultata do kojih smo došli.

Poznavanje konvencije o pravima deteta

Prva pitanja u našem istraživanju odnosila su se na to koliko deca znaju za Konvenciju i na koji način se informišu o svojim pravima. Glavni rezultat koji smo dobili je da kod nas 41% dece od 12–17 godina ume da kaže šta je tačno Konvencija o pravima deteta, dok 20% dece tvrdi za sebe da su dobro upoznati sa pravima deteta.

Teško je reći da li je to za naše uslove mnogo ili malo. U svakom slučaju, to je još uvek manjina dece u Srbiji.

Što se tiče načina informisanja o pravima deteta, ubedljivo prvo mesto drži *škola*, kao osnovni izvor informacija za 67% dece. Drugi najvažniji izvor informacija je *porodica*, u kojoj o svojim pravima saznaje 47% dece. Treći najvažniji izvor saznanja o pravima deteta su *sredstva javnog informisanja* (38%).

Najznačajnija prava

Deci smo u našem upitniku dali spisak od 20 najčešće pominjanih prava deteta, sa zadatkom da ocene njihovu važnost od 1 do 5. Rezultati koje smo dobili pokazuju velike razlike između dečaka i devojčica.

Top 10 najznačajnijih prava za dečake (broj u zagradi je prosečna ocena):

- zdravstvena zaštita (4.69)
- život i fizička bezbednost (4.59)
- zaštita od trgovine ljudima (4.55)
- život u porodici (4.5)
- zaštita od droge (4.45)
- zaštita od fizičkog nasilja (4.4)
- zaštita od seksualnog nasilja (4.35)
- slobodno vreme (4.34)
- privatnost i zaštita intime (4.33)
- zaštita od psihičkog nasilja (4.33)

Kod devojčica Top 10 izgleda dosta drugačije:

- zaštita od seksualnog nasilja (4.86)
- zaštita od fizičkog nasilja (4.85)
- zaštita od psihičkog nasilja (4.83)
- zaštita od trgovine ljudima (4.81)
- zaštita od droge (4.73)
- zdravstvena zaštita (4.71)
- život i fizička bezbednost (4.7)
- život u porodici (4.61)
- privatnost i zaštita intime (4.57)
- zaštita od učešća u ratu (4.57)

Tri *najmanje bitna prava* su ista i kod dečaka i devojčica, samo sa različitim prosečnim ocenama: **kultura i umetnost** (Ž 3.82 – M 3.43), **učešće u društvenom odlučivanju** (Ž 3.92 – M 3.72) i **sloboda veroispovesti** (Ž 3.99 – M 3.85).

Vidimo da devojčice veoma brinu za sopstvenu zaštitu od maltretiranja svake vrste, a zatim za život i zdravlje, porodicu i privatnost. One su u svakom pogledu više zainteresovane za zaštitu svojih prava i daju im više prosečne ocene nego dečaci.

Dečaci su najviše zainteresovani za život i zdravlje, a nešto slabije za zaštitu od maltretiranja. Treba napomenuti da je i dečacima zaštita od trgovine ljudima postala veoma važna, što nas možda malo iznenađuje, ali svakako je dobro što i dečaci razmišljaju o tim stvarima. Mislimo da je pojačana kampanja države, medija i nevladinih organizacija zaista imala efekta na upoznavanje dece s trgovinom ljudima.

Vrlo je zanimljivo da se devojčicama među prvih deset prava nalazi i zaštita od učešća u ratu. S druge strane, dečacima nije nešto posebno stalo do tog prava, ali im je zato mnogo više stalo do svog slobodnog vremena nego devojčicama.

Participacija

Na pitanje „koliko ljudi u tvom okruženju uzimaju u obzir tvoje mišljenje”, 80% devojčica i 74% dečaka kaže da se njihovo mišljenje dovoljno ili uvek uvažava. To nam se čini kao prilično dobar rezultat. Ipak, ostaje još oko petina onih koji se ne osećaju dovoljno uvaženi.

Želeli smo da saznamo u kojim oblastima je deci najbitnije da se čuje njihov glas. Dobili smo sledeći redosled po važnosti:

- odlučivanje unutar porodice (bitno za 87% devojčica i 73% dečaka),
- odlučivanje u grupi vršnjaka (Ž 70% – M 57%),
- odlučivanje o školskim pitanjima (Ž 43% – M 32%),
- odlučivanje u naselju (Ž 30% – M 28%),
- odlučivanje u državi (Ž 8% – M 17%),
- odlučivanje o stanju u svetu (Ž 7% – M 11%).

Kad se deci pomene izraz „društveno odlučivanje”, njima je tu prva asocijacija *društvo vršnjaka*, jer to i jeste društveno okruženje van porodice do kojeg je deci najviše stalo. U drugim oblastima deca u Srbiji trenutno ne vide neki svoj poseban interes, a državna i svetska politika ih vrlo malo interesuju. Manje od trećine maloletnika zainteresovano je za odlučivanje o lokalnim, nacionalnim i svetskim temama.

Važno je i to što je samo trećina dečaka i manje od pola devojčica zainteresovano za odlučivanje u školi. Izgleda da uvođenje školskih parlamenata nije do sada dalo zadovoljavajuće rezultate u pogledu angažovanja dece u školi, pa bi tu trebalo smisliti i isprobati neke nove ideje.

Zaštitnici prava deteta

U našem istraživanju smo takođe pitali kome se deca obraćaju za pomoć i podršku u zaštiti svojih prava, tj. koga deca smatraju najboljim zaštitnikom svojih prava.

Pojedinci

I dečacima i devojčicama najznačajniji saveznik je *majka*, kojoj se za pomoć u zaštiti prava obraća 73% dece u Srbiji. Kod ovih rezultata treba reći da su ovo podaci koji se odnose na sve ispitanike u proseku, ali ti rezultati se svakako razlikuju kod dece bez roditeljskog staranja, koja se više oslanjaju na svoje vršnjake i na druge odrasle osobe. Međutim, rezultati za ovaj deo ispitanika nisu dovoljno precizni, jer smo imali samo 29 takvih upitnika.

Druga najpouzdanija osoba većini dece u Srbiji je *otac*, kome će se obratiti njih 54%. Treći najbitniji stub podrške je *najbolji drug ili drugarica*, kojima se za zaštitu obraća 37% dece.

30% dece bi se obratilo *bliskim članovima porodice*, bratu ili sestri. 15% dece bi potražilo podršku i kod *psihologa*, a 13% kod nekog *bliskog nastavnika*. Takođe, 15% dece bi potražilo pomoć *neke druge bliske odrasle osobe* van škole ili porodice.

Institucije

Jedno od pitanja u našem upitniku imalo je tabelu sa spiskom od 20 najčešće pominjanih prava deteta. Trebalo je da deca daju svoju ocenu koliko im ta prava štite država, škola, roditelji/staratelji i vršnjaci. Ocene su bile:

- plus (+) ako su zadovoljni učinkom,
- nula (0) ako smatraju da je zalaganje nedovoljno,
- minus (-) ako smatraju da ih ta institucija ugrožava.

Najzad, postojala je i mogućnost da za neku od institucija daju procenu da neko pravo nije u njihovoj nadležnosti i moći.

Uloga države

Na temelju onoga koliko znaju o ulozi države, deca smatraju da država najbolje štiti njihovo pravo na **državljanstvo** (77% dece je tu dalo državi plus), **nacionalnu kulturu i jezik** (65%) i **slobodu veroispovesti** (60%).

Najveće kritike za neispunjavanje preuzetih obaveza deca upućuju državi za: **zaštitu života i fizičke bezbednosti** (54% dece je državi dalo nulu za ovo pravo), **zaštitu od psihičkog nasilja** (36%) i **(ne)uvažavanje dečjeg mišljenja** (35%).

Kao oblasti gde sama država svojim postupcima posebno ugrožava prava deteta, najviše se navode: **uvažavanje dečjeg mišljenja** (25% dece je ovde državi dalo minus), **učesće dece u društvenom odlučivanju** (20%) i **zaštita od psihičkog nasilja** (17%).

Dečaci su za 7 svojih prava (od navedenih 20) dali državi više od 50% pluseva. Sa druge strane, devojčice su za samo 3 svoja prava državi dale više od 50% pluseva. One su u mnogim stvarima mnogo oštrij kritičari države nego dečaci.

Uloga škole

Škola je u našem istraživanju prošla dosta bolje od države, tako da su i dečaci i devojčice za 10 od 20 navedenih prava dali školi više od 50% pluseva.

Rezultati pokazuju da deca najpozitivnije ocenjuju ulogu škole na zaštiti prava na: **kvalitetno školovanje** (71% pluseva), **nacionalnu kulturu i jezik** (70%) i **slobodu veroispovesti** (62%). Treba reći i da je 59% dece dalo školi plus za *informisanje o bitnim stvarima*.

Deca očekuju da škola uradi mnogo više u pogledu zaštite dečjih prava na: **učesće u društvenom odlučivanju** (gde 30% dece daje školi nulu), **uvažavanje dečjeg mišljenja** (29%) i **život i fizičku bezbednost** (28%).

Kao oblasti u kojima sama škola najviše ugrožava prava deteta, najčešće se navode: **slobodno vreme** (34% minuseva za školu), **uvažavanje dečjeg mišljenja** (20%) i **učesće u društvenom odlučivanju** (16%).

Uloga roditelja/staratelja

Roditelji/staratelji su ubedljivo najbolje ocenjeni kao zaštitnici svih dečjih prava i dobili su preko 85% pluseva za sva prava, osim za:

- slobodno vreme (71% pluseva),
- pravo na kulturu i umetnost (73%),
- uvažavanje dečjeg mišljenja (78%),
- privatnost i intima (82%),
- informisanost o bitnim stvarima (84%).

Ipak, treba reći da je čak 22% dečaka dalo roditeljima/starateljima nulu ili minus što se tiče uzimanja u obzir njihovog mišljenja, dok se tako izjasnilo samo 13% devojčica. Takođe, čak 23% dečaka i svega 14% devojčica dalo je roditeljima odn. starateljima nulu ili minus za količinu slobodnog vremena koju im ostavljaju.

Uloga vršnjaka

Zanimalo nas je i da li deca doživljavaju svoje vršnjake kao pomoć ili pretnju u zaštiti svojih prava. Tu su, izgleda, osećanja dosta pomešana.

Deca su većinom zadovoljna svojim vršnjacima kao zaštitnicima prava na: **uvažavanje mišljenja** (67% pluseva), **učešće u društvenom odlučivanju** (57%) i **informisanost o bitnim stvarima** (54%).

[Ovde treba napomenuti da su mnogi pod „društvenim odlučivanjem” podrazumevali donošenje odluka u vršnjačkoj grupi.]

Osim toga, 54% dečaka je svojim vršnjacima dalo plus i što se tiče obezbeđivanja *zaštite od fizičkog nasilja*.

S druge strane, decu vršnjaci najviše zabrinjavaju u pogledu prava na: **privatnost** (24% dece je tu dalo vršnjacima nulu ili minus), **zaštitu od fizičkog nasilja** (21% nula i minuseva) i **uvažavanje mišljenja** (20%). Treba reći i da je dosta dece izrazilo nezadovoljstvo vršnjacima u pogledu *zaštite od psihičkog nasilja* (19% nula i minuseva), kao i *zaštite od droge* (takođe 19% loših ocena).

Kvalitet života

Iako znamo da postoje razni tačni pokazatelji standarda celokupnog stanovništva, pa tako i dece, mi smo hteli da od same dece dobijemo njihovu ličnu ocenu svog standarda. Kad smo ih to pitali, samo 6% ispitanе dece opisalo je svoj materijalni položaj kao slab ili vrlo loš, 32% dece videlo ga je kao osrednji, a čak 57% kao vrlo dobar ili odličan. Izgleda da **deca u Srbiji sebe u ovom trenutku ne doživljavaju kao siromašne**. Nešto lošije ocene svog standarda dala su deca iz marginalizovanih grupa. Tačne podatke ne možemo dati zbog nedovoljno velikog uzorka, ali smo stekli utisak da i ta deca ocenjuju svoj standard nešto boljim nego što on realno jeste.

Jedno od većih iznenađenja iz ovog istraživanja je podatak da je **64% dece izrazilo zadovoljstvo kvalitetom i količinom znanja koje stiču u školi**. Budući da nismo postavljali potpitanja, ne možemo reći da li je to zato što je škola stvarno divna ili zato što deca i ne očekuju bogzna šta od škole.

Ovde možemo dodati da, pored svih obaveza u školi i van nje, **65% dece smatra da uglavnom imaju dovoljno slobodnog vremena**, dok se preopterećenima smatra njih svega 8%.

Decu smo pitali i kakva su njihova iskustva u ličnom susretu s nasiljem raznih vrsta. Prema odgovorima iz ovog istraživanja, svega 3% dece (bez obzira na pol) izjavilo je da su imali iskustva sa nekim oblikom seksualnog nasilja. Ovaj podatak zvuči dosta čudno, ali možda je problem u tome što mnoga deca i ne znaju šta se sve smatra seksualnim nasiljem. Osim toga, neka deca se možda ustručavaju da priznaju takve stvari nepoznatim anketarima.

Nešto više dece je navelo da su bili žrtve nečijeg fizičkog nasilja. To je priznalo 9% devojčica i 28% dečaka. Pored toga, 43% devojčica i 48% dečaka priznalo je da su jednom ili više puta bili izloženi psihičkom ponižavanju i ismevanju.

Ove brojke o nasilju treba uzeti sa oprezom i rezervom, ali očigledno je da dosta dece ima loša iskustva te vrste, što nam se čini posebno prisutno među vršnjacima. U mnogim stvari su sami vršnjaci ti koji najviše ugrožavaju dečja prava.

Sistem vrednosti

Deca koju smo ispitivali rođena su tokom 90-ih godina prošlog veka, u periodu koji je bio posebno težak za Srbiju. U tom periodu je došlo i do velike promene vrednosti koje se poštuju u društvu, kako u državi, tako i među vršnjacima. Stoga ovde želimo da navedemo i rezultate nekih naših ranijih istraživanja o vrednostima među srednjoškolcima i njihovoj toleranciji prema različitostima.

Ljudska prava i interkulturalnost

Tokom septembra i oktobra 2005. godine, u osam gradova u Srbiji članovi DX-a i Omladinske mreže „Živeti zajedno” koju čine klubovi mladih iz ovih gradova, sprovedli su istraživanje na uzorku od 468 srednjoškolaca, uzrasta 16–17 godina. Ovo istraživanje je pokazalo da većina srednjoškolaca, barem na papiru, priznaje nacionalnim manjinama sva prava kao i većinskom narodu. Podrška tom stavu kreće se od 63% kod momaka do 77% kod devojaka.

Međutim, sa druge strane, 21% srednjoškolki i 22% srednjoškolaca slaže se sa stavom da svaka nacija treba da živi sama u svojoj državi. Drugim rečima, **petina tinejdžera u Srbiji zagovornici su etnički čiste države**. Protiv te ideje se otvoreno izjasnilo jedva nešto preko polovine srednjoškolaca u Srbiji (59% momaka i 57% devojaka), što može da bude prilično zabrinjavajuće.

Na pitanje šta misle o ljudskim pravima, 15% ispitanih maloletnika reklo je da je priča o ljudskim pravima pomodarstvo sa Zapada, dok njih 44% smatra da to ipak nije samo uvozna moda. Pri tome, ima čak 41% mladih oba pola koji su se u ovom pitanju izjasnili kao neopredeljeni, ne znajući tačno šta da misle o opravdanosti priče o ljudskim pravima u našem društvu. Dve petine srednjoškolaca nema nikakav čvrst stav o ljudskim pravima, i to je nalaz koji bi trebalo da zainteresuje aktiviste i borce za ljudska prava.

Tolerancija i agresivnost

U septembru 2004. godine članovi DX-a i Omladinske mreže „Živeti zajedno” sprovedi su u sedam gradova širom Srbije zanimljivo istraživanje o učešću mladih u javnim protestima, na uzorku od 902 ispitanika od II do IV godine srednje škole.

Između ostalog, postavljeno im je pitanje na koje metode su spremni kad im je neko bitno pravo ugroženo. Momci su najspremniji na obaveštavanje medija (70%), pregovore (60%) i bojkot nastave (45%), a devojke na pregovore (78%), pisanje peticije (50%) i sudske tužbe (46%).

Najmanje popularni postupci su pretnje, kolektivna odmazda i štrajk glađu. Ipak, kolektivnu odmazdu odobrava svaki četvrti muški srednjoškolac u Srbiji (23%), kao i 12% devojaka, i ovo je podatak nad kojim se treba ozbiljno zamisliti.

Posebno pitanje u ovom istraživanju odnosilo se na stav srednjoškolaca prema nemirima u Srbiji u martu 2004. Tada su, u znak odmazde posle

paljenja srpskih crkava na Kosovu, demonstranti u Beogradu i Nišu spalili tamošnje džamije. Negativan stav prema iskaljivanju besa na džamijama imalo je oko 40% devojaka i svega 24% momaka. Sa druge strane, čak oko 35% momaka i 19% devojaka nije imalo nikakav moralni problem u vezi s paljenjem džamija.

Treba dodati i da smo u jednom drugom našem istraživanju dobili podatak da je 28% muških srednjoškolaca spremno da bude homoseksualce. Dečaci i mladi muški građani ovog društva su u priličnoj meri skloni nasilju prema drugim pojedincima i grupama, i time bi trebalo da se ozbiljno pozabave svi kojih se to tiče.

Posebne napomene

Iako to nije bila tema našeg poslednjeg istraživanja, došli smo do nekih utisaka koje moramo pomenuti u ovom izveštaju jer ih smatramo značajnim.

Isključenost dečaka iz škole

Dok podaci Ministarstva prosvete kažu da je među srednjoškolcima u Srbiji, upisanim između 2000. i 2005. godine, njih oko 49.5% muškog pola (isto kao i u celokupnom stanovništvu), mi smo tokom novembra i decembra 2007. godine u učionicama zatekli samo 38.3% muških učenika. Slično se dešavalo i u svim našim ranijim istraživanjima u poslednjih pet godina.

Ovo je jedan od problema na koje želimo posebno da ukažemo ovim izveštajem. Svakog dana iz škola u Srbiji u proseku izostaje oko petina upisanih dečaka. Pitanja na koja nemamo odgovor su: **zašto se u Srbiji momci ne pojavljuju u školi, gde su oni u to vreme, šta rade i ko se njima bavi?**

Pravna nepismenost

Prilikom obrade prikupljenih upitnika susreli smo i sa problemom neupućenosti naših ispitanika u osnovne korišćene termine. Pokazalo se

da su mnogi pravni izrazi (npr. „državljanstvo”, „mesto stalnog boravka”, „društveno odlučivanje”, „zaštita od učešća u ratu”, „najbolji interesi deteta” itd.) vrlo maglovito shvaćeni. To smo primetili i kod starijih maloletnika, a pogotovo kod mlađe dece.

Posebno je zanimljivo otkriće da reč „društvo” na ovom uzrastu ima najčešće značenje „vršnjačka ekipa”, pa smo zato na naše jedino otvoreno pitanje („Šta predlažeš kao rešenje za poboljšanje tvog položaja u društvu?”) često dobijali odgovore koji su se odnosili na poboljšanje njihovog tretmana među vršnjacima.

Mi vidimo kao ozbiljan problem to što naša deca **znaju vrlo malo o pravu uopšte**. Zato svima kojih se to tiče posebno predlažemo da razmisle o uvođenju neke vrste osnovnog pravnog vaspitanja maloletnika u Srbiji.

Najvažniji zaključci

Izveštaj o stanju prava deteta u Srbiji, koji je pripremila dečja koalicija pri Centru za prava deteta, posebno se bavi procenom stanja u sledećim oblastima:

- upoznatost dece u Srbiji sa Konvencijom i svojim pravima,
- važnost ovih prava za decu,
- participacija dece u odlučivanju,
- uloga države, škole, roditelja/staratelja i vršnjaka u zaštiti prava deteta,
- kvalitet života i školovanja,
- nasilje i agresivnost,
- odnos dece i mladih prema ljudskim pravima.

Najvažniji zaključci do kojih smo došli:

- 1/5 dece u Srbiji smatra da zna dovoljno o pravima deteta, a 2/5 zna tačno šta je Konvencija o pravima deteta.
- O svojim pravima deca su najviše saznala u školi, porodici i putem medija.
- Najznačajnija prava su dečacima *zdravlje i život*, a devojčicama *zaštita od svih vrsta maltretiranja*. I devojčicama i dečacima je veoma stalo do zaštite od trgovine ljudima. Među posebno bitnim pravima su im i *privatnost i zaštita od droge*.

- Najmanje bitna prava deci su *kultura i umetnost, učešće u društvenom odlučivanju i sloboda veroispovesti*.
- Više od 1/2 dece u Srbiji izjavljuje da ima vrlo dobar ili odličan standard.
- 2/3 dece je zadovoljno količinom svog slobodnog vremena.
- 3/4 dece u Srbiji zadovoljno je uvažavanjem njihovog mišljenja, dok 1/4 nije, pri čemu su dečaci mnogo nezadovoljniji od devojčica.
- Deca najviše žele da učestvuju u odlučivanju u *porodici i grupi vršnjaka*.
- Za odlučivanje o školskim pitanjima zainteresovano je samo 1/3 dečaka i oko 2/5 devojčica.
- Kao najboljeg zaštitnika svojih prava deca vide *majku*, pa *oca*, pa *najboljeg druga ili drugaricu*.
- Država najbolje štiti ona prava koja su deci najmanje bitna.
- Više od 1/2 dece nezadovoljno je učinkom države na zaštiti njihove fizičke bezbednosti.
- Oko 2/3 dece zadovoljno je kvalitetom školovanja koje dobiju u školi.
- Oko 3/5 dece zadovoljno je ulogom škole kao izvora važnih informacija.
- Posebna kritika i školi i državi upućena je za *neuvažavanje dečjeg mišljenja* (pri čemu je za to ipak zainteresovan manji deo dece).

- Vršnjaci se vide i kao pomoć, ali i kao značajna pretnja u pogledu zaštite prava deteta.
- Deca u velikoj meri doživljavaju psihičko nasilje u svom okruženju, a ima i dosta slučajeva fizičkog nasilja, posebno među dečacima.
- 2/5 srednjoškolaca nema nikakav stav o ljudskim pravima.
- Za etnički čistu državu se zalaže 1/5 srednjoškolaca u Srbiji, a protiv toga je nešto malo preko 1/2.
- Oko 1/4 muških srednjoškolaca podržava kolektivnu odmazdu kao rešenje problema i zagovara prebijanje homoseksualaca. Učenice su tu mnogo tolerantnije.
- U učionicama u Srbiji brojčani odnos prisutnih dečaka i devojčica je u proseku oko 3:2 u korist devojčica.
- Deca u Srbiji su nedovoljno upoznata sa najosnovnijim pravnim terminima.

Naše posebne preporuke

Na temelju svega što smo zaključili iz naših nedavnih istraživanja dece i maloletnika u Srbiji, želimo da u ovom izveštaju posebno preporučimo sledeće:

- Država mora da uradi mnogo više na stvaranju osećaja *fizičke bezbednosti* kod dece.
- U budućim akcijama na zaštiti prava deteta u Srbiji, mora se posebna pažnja posvetiti vršnjacima i *programima protiv vršnjačkog nasilja i šikaniranja*, jer se vršnjaci pojavljuju kao poseban izvor pretnje i ugrožavanja prava.
- Sa dečacima u Srbiji potrebni su posebni programi za *smanjenje agresivnosti* u komunikaciji.
- Potrebne su neke sveže i originalne akcije i kampanje koje bi što više dece *motivisale da učestvuju u radu škole*. Pogotovo bi trebalo posvetiti pažnju smanjenju izostanaka dečaka sa nastave.
- *Školu treba više iskoristiti za informisanje dece* o stvarima koje ih se tiču, jer deca doživljavaju školu kao značajan izvor informacija.
- Potreban je nov, drugačiji i deci blizak pristup informisanju i *obrazovanju o ljudskim pravima*, jer deca o tome i dalje znaju nedovoljno.
- Kao deo redovnog obrazovanja i vaspitanja, trebalo bi u škole nekako uvesti i *osnovno pravno vaspitanje* (upoznavanje sa najbitnijim pravničkim pojmovima iz praktičnog života), kako bi deca dobila osnove za dobro razumevanje i svojih prava.

Dečji predlozi za poboljšanje svog položaja u društvu

U našem poslednjem istraživanju imali smo i jedno otvoreno pitanje, gde su deca mogla da upišu svoje predloge „za poboljšanje svog položaja u društvu”. Kao što smo rekli, ispalo je da deca shvataju reč „društvo” u prvom redu kao okruženje vršnjaka, pa su se mnogi odgovori odnosili na to.

Na kraju ovog izveštaja, evo nekih tipičnih odgovora koje smo dobili na ovo pitanje:

Društvo kao „država”

- Promena zakona i primena već postojećih zakona, kao i stvaranje novih zakona koji su potrebni, a nema ih.
- Što se školovanja tiče, stručnije profesore i novi reformisani školski program.
- Mogućnost putovanja bez vize. Mogućnost učenja na različite načine, ne samo udžbenik, diktiranje, već internet, TV, šira literatura.
- Pomoć nastavnika učenicima za upis u srednju školu.
- Više zajedničkih časova, druženja, više ekskurzija.

- Više kampova za decu.
- Još više organizacija mladih, raznih radionica po školama, više razvijanja sportskih aktivnosti (jer to nam treba).
- Veće učešće u akcijama udruženja mladih.
- Predlažem da rad parlamenta ima još veći uticaj na rad školskih ustanova.
- Da postoji državni dečji parlament u kome bi učestvovali srednjoškolci.
- Da može da se glasa sa 15 godina.
- Reorganizacija školstva, veća briga policije.
- Smanjenje obaveza u školi, da država štiti neka moja prava, kao što je sprečavanje loših uticaja sredine (pogotovo vršnjaka).
- Ja lično nisam imala loših iskustava, ali ipak mislim da bi trebalo da se povede više računa o zaštiti dece od bilo kakve vrste nasilja, kao i od trgovine ljudima koja je sve zastupljenija u našoj državi.
- Da budu strože kazne za one koji vrše fizičko, psihičko i seksualno nasilje nad decom.
- Trebalo bi da se dileri droge zatvore i da se smanji prodavanje alkohola i cigareta u prodavnicama.
- Sigurnost na ulici, na utakmicama.

- Više uslova za sport: nove lopte, nove sale, jeftinije članarine.
- Više terena za sport, organizovan besplatan prevoz kad se ide na utakmicu.
- Promena državnog uređenja i primanje Srbije u EU.
- Da živim u drugoj državi.

Društvo kao „grupa vršnjaka”

- Mislim da bi trebalo da se u društvu svi slažemo i da svako ima pravo izražavanja, a ne da samo jedan bude glavni i da sve on određuje.
- Moj položaj ne može da se popravi zbog pojedinih osoba.
- Ja bih promenila to da u mom društvu ima više poštovanja i da nema puno ogovaranja.
- Da više komuniciram sa ljudima oko sebe, da se više interesujem za neke stvari...
- Kod mene u društvu nema nikakvih položaja, svi se zajedno družimo i odlično slažemo. Sve zajedno radimo.
- Humanost, tolerancija, iskrenost.
- Neka ljudi razmisle kakva sam osoba.
- Uvek u društvu postoji jedna osoba koja se ističe. Ne mogu ništa da predložim osim da kažem da svako misli ko šta hoće i da se druži s

kime god hoće. Ja imam 3 osobe s kojima se svakodnevno družim, i za koje znam da me vole, a drugi će me valjda bolje upoznati i izmeniti stav prema meni!?

Dečja koalicija za izveštaj o pravima deteta u Srbiji

Dečji informativno-kulturni servis DX

Centar za prava deteta Beograd

Gledano iz ugla deteta i odraslih

**NEOSTVARIVANJE
PRAVA DETETA
U SRBIJI**

**Komitet za prava deteta
– Četrdeset i osma sednica –**

06. 06. 2008.

Razmatranje izveštaja dostavljenih od strane država ugovornica u skladu sa članom 44 Konvencije o pravima deteta

Zaključne primedbe Komiteta za prava deteta: Republika Srbija³

1. Komitet je razmatrao Inicijalni izveštaj Republike Srbije (CRC/C/SRB/CO/1) na svom 1326. i 1327. sastanku (videti: CRC/C/SR. 1326. i 1327) 27. maja 2008, nakon čega je na 1342. sastanku održanom 6. juna 2008. usvojio sledeće zaključne primedbe:

³ Nezvanični prevod.

A Uvod

2. Komitet pozdravlja činjenicu da je Država ugovornica dostavila Inicijalni izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta, kao i odgovore na listu pitanja (CRC/C/SRB/Q/1/Add.1). Komitet takođe pozdravlja činjenicu da je Državu ugovornicu predstavljala multisektoralna delegacija na visokom nivou i da je ostvaren iskren i otvoren dijalog.

B Pozitivni aspekti

3. Komitet pozdravlja uvrštavanje nekoliko osnovnih prava koja se tiču dece u novi Ustav Države ugovornice (2006) i napredak učinjen kroz usvajanje novih zakona, među kojima su i Porodični zakon (2005), Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom (2006) i Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (2006).
4. Komitet pozdravlja osnivanje Saveta za prava deteta u čijem se sastavu nalaze predstavnici tela vladinog i nevladinog sektora koja se bave problematikom mladih i zaštitom i unapređenjem prava dece. Komitet takođe pozdravlja izradu Nacionalnog plana akcije za decu kojim je Savet za prava deteta definisao politike i prioritete u domenu prava deteta za period do 2015. godine i odredio procedure za praćenje postignutog napretka. Komitet dalje pozdravlja osnivanje Ombudsmana (Zaštitnika građana) na tri nivoa – državnom, pokrajinskom i lokalnom.

5. Komitet posebno pozdravlja činjenicu da je Država ugovornica u proteklih pet godina ratifikovala, između ostalog, i sledeća dokumenta:
- a) Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji (10.10.2002);
  - b) Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima (31.01.2003);
  - v) Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (06.09.2001);
  - g) Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda (06.09.2001);
  - d) Konvenciju MOR br.182 u vezi sa Zabranom i neposrednom akcijom za eliminaciju najgorih oblika dečjeg rada (10.07.2003);

V Ometajući faktori i teškoće u sprovođenju Konvencije

6. Komitet primećuje da je složena politička situacija u Srbiji doprinela otežanom sprovođenju Konvencije u svim delovima zemlje. Komitet takođe primećuje da Država ugovornica u svom Izveštaju i u odgovorima dostavljenim Komitetu nije pružila nikakve informacije koje bi se odnosile na teritoriju Kosova i Metohije gde se administrativni poslovi obavljaju pod kontrolom UNMIK-a. Država ugovornica je Komitetu

dostavila predlog da sve potrebne informacije o sprovođenju Konvencije na teritoriji Kosova i Metohije Komitet zatraži od UNMIK-a kome je, u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 (1999), dodeljena uprava nad ovom teritorijom, a koji je, u skladu sa stavom 11 iste Rezolucije, obavezan da štiti i unapređuje ljudska prava na ovoj teritoriji. Pod ovakvim okolnostima, Komitet zahteva od UNMIK-a da, ne dovodeći u pitanje rešenje pravnog statusa Kosova, dostavi potrebne informacije o sprovođenju Konvencije na teritoriji Kosova i Metohije.

G Sporne tačke i preporuke Komiteta

1 Opšte mere za sprovođenje Konvencije

(članovi 4, 42 i stav 6 člana 44 Konvencije o pravima deteta)

Zakonodavstvo

7. Komitet pozdravlja učinjeni napredak na planu reforme zakonodavstva – u domenu ljudskih prava uopšte kao i u domenu prava deteta. Komitet primećuje da su Porodični zakon, Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica po svemu sudeći usklađeni sa Konvencijom, međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da Država ugovornica još uvek nije svoje zakonodavstvo u potpunosti uskladila sa odredbama ove Konvencije. Dalje, Komitet izražava zabrinutost zbog nepostojanja jednog sveobuhvatnog Zakona o Detetu.

8. Komitet daje preporuku da Država ugovornica obezbedi usklađivanje svih zakona i u celosti sa Konvencijom, kao i da razmotri usvajanje sveobuhvatnog Zakona o Detetu.

Koordinacija

9. Komitet pozdravlja napore koje je Savet za prava deteta uložio u cilju ostvarenja čvršće koordinacije između raznih nadležnih organa i mehanizama uključenih u proces sprovođenja prava deteta. Ipak, Komitet primećuje da Savet za prava deteta ima isključivo savetodavnu ulogu i status, i zabrinut je zbog nepostojanja konkretne koordinacije među ministarstvima.
10. Komitet daje preporuku da Država ugovornica preduzme sve neophodne korake u cilju obezbeđenja konkretne i efektivne koordinacije, posebno između ministarstava, agencija i službi i ojača ulogu Saveta za prava deteta.

Nacionalni plan akcije za decu

11. Komitet izražava svoje zadovoljstvo zbog činjenice da je 2004. usvojen Nacionalni plan akcije za decu za period do 2015, kao i da su, polazeći od ovog Nacionalnog plana akcije, usvojeni i drugi akcioni planovi na lokalnom nivou. Komitet takođe uvažava činjenicu da su izrađene 25 strategije i da je obrazovan poseban budžet za finansiranje sprovođenja Nacionalnog plana akcije za decu. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da se ovaj Nacionalni plan akcije za decu ipak ne primenjuje kroz lokalne akcione planove u svim opštinama.

Dalje, Komitet izražava zabrinutost zbog činjenice da strategije nisu u potpunosti usklađene sa Nacionalnim planom akcije za decu.

12. Komitet daje preporuku da Država ugovornica nastavi sa delotvornim sprovođenjem svog Nacionalnog plana akcije za decu, što bi za cilj trebalo da ima ostvarenje svih principa i odredbi Konvencije i obezbeđenje njegove primene u svim opštinama. Ovaj Nacionalni plan akcije za decu takođe bi trebalo da, između ostalog, obuhvati i Deklaraciju i Akcioni plan „Svet po meri dece” koji je na Specijalnom zasedanju održanom u maju 2002. godine usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, kao i srednjoročnu reviziju ovog Akcionog plana iz 2007. Dalje, Komitet daje preporuku da Država ugovornica obezbedi sveobuhvatno usklađivanje strategija sa Nacionalnim planom akcije za decu. Država ugovornica bi takođe trebalo da preduzme sve neophodne korake u cilju obezbeđenja adekvatne i specifikovane raspodele budžetskih sredstava, obezbeđenja neophodnih stručnih kadrova i obezbeđenja mehanizama za praćenje i ocenjivanje kvaliteta (napretka/propusta) sprovođenja Nacionalnog plana akcije za decu.

Nezavisni nadzor

13. Komitet pozdravlja osnivanje kancelarija Ombudsmana na nivou Republike Srbije, AP Vojvodine i 13 opština. Komitet takođe pozdravlja činjenicu da nadležnosti Ombudsmana pokrivaju i ispitivanje povreda ljudskih prava uključujući i prava deteta. Komitet potvrđuje Nacrt Zakona o Ombudsmanu. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da zamenik Ombudsmana na nivou Republike za prava deteta još uvek nije imenovan, budžet za tu kancelariju još

uvek nije odobren, kao i zbog činjenice da u okviru kancelarije nije definisan poseban mandat za praćenje sprovođenja Konvencije. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog činjenice da preporuke nadležnog Ombudsmana ne moraju biti u celosti obavezujuće, kao i zbog činjenice da koordinacija između struktura Ombudsmana na državnom, pokrajinskom i lokalnom nivou ne postoji.

14. Komitet daje preporuku da Država ugovornica obezbedi da se kancelarije Ombudsmana u potpunosti pridržavaju Pariskih principa i uzmu u obzir Opšti komentar br. 2 (2002) (CRC/C/2002/2) o ulozi nezavisnih nacionalnih institucija za ljudska prava u zaštiti i unapređenju prava deteta. Komitet takođe daje preporuku Državi ugovornici da:
  - a) Usvoji Zakon o Ombudsmanu za prava deteta;
  - b) Ukoliko to ne učini, potrebno je da imenuje zamenika Ombudsmana za prava deteta na nivou Republike, da se u okviru mandata postojećih kancelarija Ombudsmana na sva tri nivoa uprave definišu zaduženja nadgledanja i unapređenja prava deteta što podrazumeva obezbeđivanje potrebnih ljudskih i finansijskih resursa, kao i da se učvrsti koordinacija između njih u cilju efikasne zaštite i unapređenja prava deteta.

Pružanje pomoći

15. Komitet pozdravlja uvođenje besplatne 24-časovne „Dečje SOS telefonske linije” koja je dostupna deci od ponedeljka do subote, međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da deca uglavnom nisu upoznata njenim postojanjem.

16. Komitet daje preporuku da Država ugovornica obezbedi veću podršku dečijoj telefonskoj liniji i da se besplatna trocifrena linija otvori tokom svih sedam dana u nedelji, čime će se i proširiti svest o postojanju ove vrste pomoći među decom.

Raspodela sredstava

17. Komitet izražava zabrinutost zbog činjenice da kako Izveštaj tako ni odgovori dostavljeni Komitetu ne pružaju jasnu sliku o raspodeli finansijskih sredstava i izdavanjima za decu u okviru budžetâ. Komitet izražava žaljenje zbog činjenice da su budžetska sredstva namenjena školstvu među najnižim u regionu (Evropi) sa svega 3,6% BDP.
18. U svetlu čl. 2, 3 i 6 Konvencije kao i preporukâ Komiteta izdatih nakon Dana javne rasprave na temu „Resursi za prava deteta – odgovornost države”, Komitet podstiče Državu ugovornicu da posebno obrati pažnju na punu primenu člana 4 Konvencije time što će kao prioritetnu definisati takvu raspodelu budžetskih sredstava kojom će se obezbediti realizovanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava deteta „sa najvećom mogućom količinom raspoloživih sredstava kao i u okviru međunarodne saradnje, ukoliko je to neophodno”. Komitet dalje podstiče Državu ugovornicu da uradi sveobuhvatnu reviziju budžeta iz perspektive prava deteta i sa osvrtom na pitanje nadgledanja raspodele sredstava namenjenih deci.

Prikupljanje podataka

19. Komitet konstatuje da je Država ugovornica u saradnji sa UNICEF-om usvojila sistem praćenja sprovođenja Nacionalnog plana akcije za

decu – Devinfo. Komitet međutim primećuje da još uvek postoje mnoge oblasti iz Konvencije za koje u bazi nema pouzdanih podataka na osnovu kojih bi se vršilo nadgledanje i ocenjivanje položaja dece, uključujući i ugrožene grupe dece.

20. Komitet podstiče Državu ugovornicu da nastavi sa radom na čvrstom sistemu za sveobuhvatno prikupljanje i analizu neobjedinjenih podataka kojim će se omogućiti komparativne analize koje bi pokrivala svu decu ali sa posebnim osvrtom na one grupe dece kojima je potrebna specijalna zaštita.

Upoznavanje javnosti sa Konvencijom i obuka

21. Komitet, konstatujući postojanje priručnika iz građanskog vaspitanja za obuku nastavnika, ipak izražava zabrinutost zbog nedostatka daljih informacija o upoznavanju javnosti sa Konvencijom i širenju svesti o njenim principima i odredbama posredstvom državnih agencija, kao i putem medija i građanskog društva. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog činjenice da je obuka sudskih i medicinskih radnika, kao i ostalih relevantnih stručnih grupa, u oblasti ljudskih i dečijih prava – nedovoljna.
22. Komitet daje preporuku da Država ugovornica preduzme potrebne korake, u saradnji sa nevladinim organizacijama i međunarodnom zajednicom, kako bi obezbedila sistematsko širenje informacija koje se odnose na Konvenciju među decom, roditeljima, organizacijama građanskog društva i državnim agencijama i službama, i kako bi obezbedila ciljnu i redovnu obuku o principima i odredbama Konvencije za sve relevantne stručne grupe.

Saradnja sa građanskim društvom

23. Komitet konstatuje da saradnja između državnih institucija i nevladinih organizacija postoji, uključujući i saradnju predstavnika državnih institucija i nevladinih organizacija koja se odvija kroz Savet za prava deteta. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da ne postoji sistematsko podsticanje saradnje sa organizacijama građanskog društva.
24. Komitet podvlači važnost uloge koju građansko društvo ima u sprovođenju uredbi Konvencije i podstiče čvršću saradnju sa nevladinim organizacijama. Komitet daje preporuku da Država ugovornica preduzme potrebne korake u cilju promovisanja atmosfere saradnje između Države i organizacija građanskog društva koja rade sa decom ili za decu, u svim nivoima sprovođenja Konvencije.

2 Opšti principi

(članovi 2, 3, 6 i 12 Konvencije o pravima deteta)

Nediskriminacija

25. Komitet pohvaljuje Državu ugovornicu zbog toga što je uvrstila posebne odredbe usmerene na zaštitu od diskriminacije u svoje zakonodavstvo, gde pre svega treba spomenuti Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, kao i inicijative za uključivanje nacionalnih manjina. Komitet konstatuje da se usvajanje Nacrta

Zakona o zabrani diskriminacije očekuje uskoro; Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da se određene grupe dece, kao što su romska deca, deca izbeglica, deca koja nisu registrovana po rođenju, deca pripadnici nacionalnih manjina i deca sa invaliditetom, suočavaju sa *de facto* diskriminacijom, posebno kada je reč o njihovom pristupu obrazovanju ili medicinskoj zaštiti. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog činjenice da ne postoji sveobuhvatna detaljna strategija za borbu protiv diskriminacije i negativnog prikazivanja ovih grupa u medijima.

26. U skladu sa članom 2 Konvencije, Komitet daje preporuku da Država ugovornica uloži veće napore kako bi sva deca za koju je ova država nadležna, a posebno najugroženije grupe dece, uživala sva prava sadržana u Konvenciji bez diskriminacije. Komitet daje preporuku da Država ugovornica primeni sve potrebne mere kako bi se prevazišla stigmatizacija ove deca. Komitet takođe daje preporuku da Država ugovornica preduzme hitne i delotvorne mere u cilju afirmacije dece koja pripadaju ugroženim grupama i da im time omogući da i praktično uživaju prava na obrazovanje i ostala prava. Ovo podrazumeva što brže usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije kao i intenzivnije podizanje svesti o ulozi medija u ovom pitanju.

Najbolji interes deteta

27. Komitet, konstatujući postojanje izvesnog broja zakona koji se odnose na princip najboljeg interesa deteta, npr. Porođični zakon (član 6), ipak izražava zabrinutost zbog činjenice da se ovaj princip ne primenjuje dovoljno u praksi, posebno zbog nerazumevanja njegovog specifičnog

značenja. Komitet izražava zabrinutost zbog činjenice da se ovaj princip ne primenjuje u dovoljnoj meri i da se često pogrešno shvata.

28. Komitet daje preporuku da Država ugovornica primeni sve potrebne mere kako bi se princip najboljeg interesa deteta, u skladu sa članom 3 Konvencije, adekvatno integrisao u sve pravne regulative kao i sudske i administrativne odluke, u sve projekte, programe i usluge koji imaju uticaja na pitanje dece. U tom cilju, Država ugovornica bi trebalo da preduzme neophodne korake za podizanje svesti o praktičnoj primeni ovog principa.

Pravo deteta na život, opstanak i razvoj

29. Komitet, pozdravljajući učinjen napredak na polju smanjenja smrtnosti dece, i dalje izražava zabrinutost zbog visoke stope smrtnosti novorođenčadi među romskom populacijom. Komitet konstatuje izradu novog Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima kao i uložene napore Države ugovornice da poveća bezbednost oko škola, ali izražava zabrinutost zbog nepostojanja dodatnih inicijativa za smanjenje velikog broja saobraćajnih nezgoda sa smrtnim ishodom.
30. Komitet daje preporuku da Država ugovornica posebno obrati pažnju na punu primenu člana 6 Konvencije time što će kao prioritetne definisati sve mere za smanjenje stope smrtnosti novorođenčadi, posebno među romskom populacijom. Komitet takođe daje preporuku da Država ugovornica poveća bezbednost na putevima kako bi se smanjio broj žrtava saobraćajnih nesreća, time što će usvojiti i sprovesti novi Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima i pokrenuti dodatne inicijative za podizanje svesti o ovom pitanju.

Uvažavanje mišljenja deteta

31. Komitet pozdravlja napore koje je Država ugovornica uložila kako bi unapredila uvažavanje mišljenja deteta, između ostalog i usvajanjem novog Porodičnog zakona. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da se ovaj princip ne primenjuje u dovoljnoj meri u porodicama, školama i drugim institucijama, kao i da se često prenebregava u administrativnim i sudskim postupcima i prilikom pripreme i sprovođenja zakona, politika i programa.
32. Komitet daje preporuku da Država ugovornica uloži dodatne napore u cilju obezbeđenja primene principa uvažavanja mišljenja deteta. S tim u vezi, posebno treba naglasiti pravo deteta da bude saslušano u okviru njegove porodice, škole, drugih institucija i organa i u društvu uopšte, a to se posebno odnosi na decu koja pripadaju ugroženim i manjinskim grupama. Ovo pravo bi takođe moralo da se uvrsti u zakone, politike i programe koji se odnose na decu.

3 Građanska prava i slobode

(članovi 7, 8, 13 i 37(a) Konvencije o pravima deteta)

Registracija po rođenju

33. Komitet konstatuje da je Država ugovornica postigla zadovoljavajući nivo registracije deteta po rođenju u gotovo svim delovima zemlje, međutim izražava zabrinutost zbog propusta i jaza koji u tom smislu postoji, posebno kad je reč o romskoj populaciji i interno raseljenim licima. Komitet izražava zabrinutost zbog činjenice da je procedura

registrovanja rođenja preterano komplikovana i da se dešava da deca ne budu registrovana usled toga što njihovi roditelji nemaju potrebna identifikaciona dokumenta. Komitet izražava zabrinutost zbog toga što ova činjenica može dovesti decu romske populacije i interno raseljenih lica u ugrožen položaj građana bez dokumenata, što im dalje može onemogućiti pristup osnovnim uslugama.

34. U svetlu člana 7 Konvencije, Komitet insistira da Država ugovornica kao stvar prioriteta nastavi i intenzivira napore na uspostavljanju takvog sistema koji bi obezbedio registrovanje sve dece koja su rođena na njenoj teritoriji – bez obzira na nacionalnost i status roditelja dece. Komitet dalje daje preporuku da Država ugovornica preduzme posebne korake u cilju otklanjanja postojećeg jaza i prepreka za opšte registrovanje građana i da obezbedi registrovanje romske dece i dece interno raseljenih lica, kako bi osigurala ovim grupama uživanje punog spektra prava priznatih Konvencijom.

Mučenje i nehumane ili ponižavajuće kazne ili postupci

35. Komitet pozdravlja napore uložene u cilju otklanjanja uočenih nedostataka kada je reč o staranju o šticećenicima u Specijalnom zavodu za decu i omladinu u Stamnici „Dr. Nikola Šumenković”. Komitet i dalje izražava zabrinutost zbog tretmana dece sa invaliditetom u određenim ustanovama za socijalno staranje, gde se kako je navedeno deca izlažu dugotrajnim i ozbiljnim oblicima sputavanja i izolovanja, što se može podvesti pod zlostavljanje ili, štaviše, mučenje.
36. Komitet daje preporuku da Država ugovornica preduzme sve neophodne mere u cilju konačnog ukidanja takvih praksi koje se u

nekim ustanovama primenjuju prema deci sa invaliditetom a koje se mogu definisati kao zlostavljanje ili mučenje, kao i da intenzivira napore kojima će se rešiti uzroci i sprečiti ozbiljno ili produženo sputavanje i izolacija dece. Komitet takođe daje preporuku da se usvoje zakonske mere kako bi deca žrtve ovakvih praksi bila obeštećena i rehabilitovana, i kako bi se obezbedila sistematska obuka zdravstvenih i socijalnih radnika o ljudskim pravima koja imaju deca sa invaliditetom.

Osvrt na Studiju UN o nasilju nad decom

37. U vezi sa Studijom Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom (A/61/299), Komitet daje preporuku Državi ugovornici da:

- a) Preduzme sve neophodne mere za sprovođenje preporuka sadržanih u izveštaju nezavisnog eksperta u Studiji UN o nasilju nad decom, uzimajući pritom u obzir i rezultate i preporuke usvojene na Regionalnoj konsultaciji za Evropu i Centralnu Aziju koja je održana od 05.07.2005. do 07.07.2005 u Ljubljani, u Sloveniji. U tom smislu, Komitet daje izričite preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:
  - 1) Zabrani sve oblike nasilja nad decom;
  - 2) Stimuliše nenasilne vrednosti i podizanje svesti;
  - 3) Obezbedi usluge oporavka i reintegracije u društvo;
  - 4) Razvije i sprovodi sistematsko prikupljanje podataka i istraživanja na nivou države;

- b) Koristi navedene preporuke kao sredstvo u svom delovanju u partnerstvu sa građanskim društvom a uz uključivanje dece, kako bi se svojoj deci pružila zaštita od svih oblika fizičkog, seksualnog i psihološkog nasilja i kako bi se uhvatio zamah za konkretne i, kada je potrebno, vremenski definisane akcije preduzete u cilju sprečavanja nasilja nad decom i zloupotrebe dece, odnosno u cilju pružanja adekvatnog odgovora na pojavu takvog nasilja ili zloupotrebe;
- v) Koristi, u ovom kontekstu, tehničku pomoć organizacija kao što su UNICEF, Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR), Svetska zdravstvena organizacija (WHO), kao i drugih nadležnih agencija, među kojima su i Međunarodna organizacija rada MOR, Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), Visoki komesarijat UN za izbeglice (UNHCR) i partnerskih nevladinih organizacija.

4 Porodična sredina i alternativna briga o detetu

[članovi 5, 18 (stavovi 1–2), 9–11, 19–21, 25, 27 (stav 4)
i 39 Konvencije o pravima deteta]

38. Komitet konstatuje napredak koji je Država ugovornica postigla u zakonodavstvu, između ostalog i kroz usvajanje novog Ustava, Porodičnog zakona i mere zajedničkog starateljstva nad decom, ali i kroz uvođenje drugih mera, kao što je osnivanje Fonda za socijalne inovacije, koje je Država ugovornica preduzela kako bi poboljšala položaj deteta pod alternativnim porodičnim staranjem i kako bi smanjila broj dece u ustanovama za smeštaj dece. Komitet takođe

konstatuje da je učinjen pomak kada je reč o uslugama, i to u pravcu njihove decentralizacije i jače orijentisanosti na samu zajednicu, što bi za cilj trebalo da ima poboljšanje standarda života koji vodi ka reintegraciji. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da ne postoji sistem sistematske podrške i pružanja multisektorskih usluga roditeljima. Komitet dalje izražava zabrinutost zbog činjenice da su mere koje se preduzimaju u cilju pružanja podrške porodici i u cilju sprečavanja unazađenja porodičnih odnosa i posledica takvog unazađenja po decu – uopšteno uzevši slabe, a razlog za to se može naći u nedovoljnom broju dobro obučениh socijalnih radnika.

39. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:

- a) Primeni delotvorne mere za postizanje jače podrške i bolje socijalne pomoći porodicama kreiranjem jedne sveobuhvatne i detaljne porodične politike koja će biti orijentisana na dete i koja će omogućiti porodici da se stara o detetu u kući, u svim slučajevima gde je to moguće, i kojom će se stimulisati dobri odnosi na relaciji dete–roditelj;
- b) Unapredi i intenzivira profesionalnu obuku socijalnih radnika;
- v) Proširi obim i poboljša kvalitet socijalne i psihološke podrške deci i porodicama kojima je pomoć potrebna.

Deca lišena porodične sredine

40. Komitet pozdravlja činjenicu da odluku o oduzimanju deteta i smeštanju u instituciju donosi isključivo sud. Komitet dalje pozdravlja

posvećenost Države ugovornice, s jedne strane, deinstitucionalizaciji dece, a s druge strane, poboljšanju standarda u postojećim institucijama. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da se, uprkos postojanju podataka o uslovima i položaju dece i postojanju nacionalnih standarda i procedura za donošenje i preispitivanje odluke o upućivanju i smeštanju dece u instituciju, ti standardi ne primenjuju. Komitet dalje izražava zabrinutost zbog velikog broja dece a posebno dece sa smetnjama u razvoju koja su ostavljena u institucijama, često veoma udaljenim od njihovog prvobitnog mesta stanovanja, kao i zbog niskog kvaliteta nege i staranja o deci. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog malog broja hraniteljskih porodica.

41. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:
  - a) Pojača napore koje ulaže u cilju deinstitucionalizacije smeštaja za decu, i pri tom obezbedi postojanje dodatnih struktura koje će pratiti i pružati podršku i usluge u procesu reintegracije dece koja napuštaju institucionalno staranje;
  - b) Primenjuje nacionalne procedure za procenu kod donošenja odluka o upućivanju i smeštanju dece u institucije i kod preispitivanja tih odluka, kako bi se osiguralo da deca koja su smeštena u institucije koje se zatvaraju budu u potpunosti obavaštena o situaciji, učestvuju u donošenju odluke o budućem smeštaju, kao i da ta deca zadrže sva prava na socijalnu zaštitu;
  - v) Podstiče građane da prihvate ulogu roditelja–hranitelja, između ostalog i time što će im obezbediti zaposlenje.

Usvajanje dece

42. Komitet izražava žaljenje zbog činjenice da su dostavljene informacije o proceduralnim aspektima usvojenja – štire. Komitet se zalaže za razmatranje odnosno pospešivanje trajnosti porodičnog staranja prilikom usvajanja deteta. Komitet konstatuje da Država ugovornica nije ratifikovala Hašku Konvenciju o zaštiti dece i saradnji kod međudržavnog usvojenja iz 1993.
43. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:
- a) Definiše uslove pod kojima se dete može usvojiti i obezbedi da biološki roditelji i dete budu u potpunosti informisani o svim relevantnim pitanjima pre nego što daju svoju saglasnost na odluku;
  - b) Identifikuje decu koja se potencijalno mogu usvojiti i, pošto istraži mogućnosti za održavanje veze sa biološkim porodicama, pospeši proces usvajanja;
  - v) Obezbedi da se prilikom usvajanja vodi računa o najboljem interesu deteta i o detetovom mišljenju;
  - g) Dozvoli usvajanje samo ukoliko se ustanovi da su potencijalni usvojitelji podobni i pripremljeni za usvajanje deteta;
  - d) Obezbedi i stimuliše upotrebu usluga savetovaništva prilikom usvajanja deteta kao i usluga koje se odnose na period nakon usvojenja;

- đ) Radi na podizanju svesti o usvajanju dece generalno, ali i stimuliše usvajanje onih grupa dece koja se teže usvajaju, kao što su braća i sestre, deca sa invaliditetom ili deca pripadnici nacionalnih manjina;
- e) Razmotri pitanje ratifikacije Haške Konvencije o zaštiti dece i saradnji kod međudržavnog usvojenja iz 1993.

Zloupotreba i zanemarivanje dece

44. Komitet konstatuje da Država ugovornica preduzima mere u cilju ojačavanja domaćeg zakonodavstva, izgradnje sudskih kapaciteta i podizanja svesti u široj javnosti kada je reč o zloupotrebljavanju i zanemarivanju dece. Komitet pozdravlja uvrštavanje zaštitnih mera protiv nasilja u porodici u Krivični zakonik i Porodični zakon kao i u nedavno pripremljen nacrt Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja i Nacionalni plan akcije. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da se navedene uredbe ne sprovode i da opšta atmosfera nasilja, uključujući i porodično nasilje i dalje preovladava u srpskom društvu. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog nepostojanja mehanizama obaveštavanja zbog čega slučajevi nasilja u porodici ostaju neprijavljeni, kao i slučajevi drugih oblika zloupotrebljavanja dece uključujući i seksualno zloupotrebaljavanje dece. Komitet dalje izražava zabrinutost zbog činjenice da su postojeći programi obučavanja stručnih lica za sprečavanje i borbu protiv ovakvih zloupotreba dece – nedovoljni.

45. U svetlu člana 19 i drugih odredaba Konvencije koje se odnose na pitanje zloupotrebe i zanemarivanja dece, Komitet daje izričite preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:
- a) Obezbedi efikasnu primenu svojih zaštitnih mera i zakona usmerenih na sprečavanje nasilja i borbu protiv nasilja;
  - b) Pojača napore koje ulaže u cilju sprečavanja i borbe protiv svih oblika porodičnog nasilja i zloupotreba dece, između ostalog i ustanovljavanjem sveobuhvatnog sistema obaveštavanja i usvajanjem mera i politika koje će doprineti menjanju stavova u okviru porodice i društva;
  - v) Obezbedi efikasan sistem procene, upućivanja i smeštanja dece u instituciju, obezbedi efikasnu ali i po dete najbezbolniju istragu u sudskom postupku u slučajevima porodičnog nasilja i zloupotrebe deteta uključujući i seksualne zloupotrebe deteta u porodici, i obezbedi sprovođenje krivičnih sankcija protiv počinitelaca ovih krivičnih dela vodeći pritom računa o zaštiti prava deteta na privatnost;
  - g) Obezbedi pružanje usluga podrške, u cilju psihološkog oporavka i reintegracije deteta u društvo vodeći pritom računa da ne dođe do pojave stigmatizacije žrtve;
  - d) Preduzme korake u cilju unapređenja razumevanja i nenasilne komunikacije.

Telesno kažnjavanje

46. Komitet posebno izražava zabrinutost zbog činjenice da telesno kažnjavanje u okviru porodice još uvek nije stavljeno van zakona, tako da se i dalje koristi kao široko rasprostranjen disciplinski metod.
47. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da hitno i izričito zabrani telesno kažnjavanje u okviru porodice i zakonski tu zabranu i sprovede. Država ugovornica se dalje podstiče da pokrene kampanje za podizanje svesti i organizuje edukacione projekte na temu nenasilnih disciplinskih metoda, kao i da sprovede istraživanja o rasprostranjenosti telesnog kažnjavanja dece u porodici i na drugim mestima, i da primeni zakon.

5 Osnovna zdravstvena i socijalna zaštita

(članovi 6, 18 (stav 3), 23, 24, 26, 27 (stav 1–3)

Konvencije o pravima deteta)

Deca sa smetnjama u razvoju

48. Komitet pozdravlja činjenicu da Država ugovornica ulaže napore kako bi pružila pomoć deci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, da pokreće edukacione pilot programe i projekte i da preduzima korake u cilju deinstitucionalizacije dece i okretanju ka nezi deteta u okviru porodice. Komitet pozdravlja korake koje je Država ugovornica preduzela kako bi se, nakon odluke ministarstva od 09.05.2008. bez odlaganja zabranilo smeštanje dece u dom za lica ometena u razvoju Kuline. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da je

veliki broj dece sa smetnjama u razvoju, posebno sa smetnjama u mentalnom i dalje institucionalizovan, i to često zajedno sa odraslim licima. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog činjenice da veliki broj dece sa smetnjama u razvoju nije uključen u redovni sistem školstva kao i zbog generalnog nedostatka sredstava i obučenog osoblja za rad sa takvom decom. Komitet dalje izražava zabrinutost zbog rasprostranjenosti takvih stavova u društvu koji dovode do stigmatizacije dece sa smetnjama u razvoju.

49. Kada je reč o naporima Države ugovornice da obezbedi jednake uslove za puno učešće dece sa smetnjama u razvoju u svim sferama života, Komitet skreće pažnju na važnost Standardnih pravila o izjednačivanju mogućnosti za osobe sa smetnjama u razvoju koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija (Rezolucija 48/96) i Opšteg komentara Komiteta br. 9 (2006.) o pravima dece sa smetnjama u razvoju (CRC/C/GC/9), i daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:
- a) Prikupi relevantne statističke podatke o deci sa smetnjama u razvoju i upotrebi takve neobjedinjene podatke za razvoj sveobuhvatne i specifične nacionalne politike o smetnjama u razvoju koja bi promovisala jednake mogućnosti u društvu za osobe sa smetnjama u razvoju;
  - b) Obezbedi da politika obrazovanja i nastavni programi u svim segmentima odražavaju princip punog učešća i ravnopravnosti kada je reč o deci sa smetnjama u razvoju, kao i da takva deca budu u onoj meri u kojoj je to moguće uključena u redovan sistem državnog obrazovanja, što podrazumeva u nekim slučajevima

- i izradu posebnih nastavnih programa u skladu sa njihovim specijalnim potrebama;
- v) Nadgleda i ocenjuje kvalitet usluga koje se pružaju deci sa smetnjama u razvoju i obaveštava širu javnost o postojanju tj. ponudi svih usluga koje stoje deci sa smetnjama u razvoju na raspolaganju;
  - g) Obezbedi deci sa smetnjama u razvoju pristup odgovarajućoj socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, uključujući i hitne intervencije, usluge psiholoških i drugih savetovališta;
  - d) Obezbedi adekvatnu obuku za sve stručne kadrove koji rade sa i za decu sa smetnjama u razvoju, između ostalog i za nastavnike, socijalne radnike, zdravstvene radnike i pomoćno zdravstveno i drugo osoblje;
  - đ) Ratifikuje Konvenciju o pravima osoba sa smetnjama u razvoju i Fakultativni protokol uz tu Konvenciju, koje su potpisane 17.12.2007.;
  - e) Zatraži tehničku saradnju i sa UNICEF-om i Svetskom zdravstvenom organizacijom (WHO).

Zdravlje i zdravstvena zaštita

50. Komitet pozdravlja zakonske i druge mere koje Država ugovornica preduzima u cilju obezbeđenja jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti za sve građane. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice daje kvalitet zdravstvenih usluga koje se pružaju građanima generalno

loš, posebno u ruralnim oblastima, i zbog činjenice da se pripadnici ugroženih grupa suočavaju sa raznim teškoćama kada je reč o pristupu uslugama zdravstvene zaštite. Komitet dalje izražava zabrinutost zbog velikog broja građana koji nisu pokriveni obaveznim zdravstvenim osiguranjem i zbog neobučenosti i neopremljenosti raspoloživog medicinskog osoblja za adekvatan rad sa decom sa posebnim potrebama. Komitet dalje izražava zabrinutost zbog činjenice da je stopa smrtnosti novorođenčadi, iako postoje poboljšanja, i dalje ostala visoka, posebno među nacionalnim manjinama kao što je romska nacionalna manjina, i zbog nedovoljnog broja „Bolnica – prijatelja beba” sa specijalnim pogodnostima i paketima za bebe.

51. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:

- a) Učini sve što je potrebno kako bi obezbedila svoj deci pristup besplatnoj odnosno neprofitnoj zdravstvenoj zaštiti, sa posebnim naglaskom na decu koja pripadaju ugroženim grupama;
- b) Raspodeli odgovarajuća finansijska sredstva za sektor zdravstva, izradi i sprovede sveobuhvatne i detaljne politike za unapređenje zdravstvenog položaja dece;
- v) Nastavi sa merama za smanjenje stope smrtnosti novorođenčadi i dece do 5 godina starosti, između ostalog i time što će zagaranovati ravnopravan pristup kvalitetnim prenatalnim i postnatalnim medicinskim uslugama i ustanovama;
- g) Ojača napore za poboljšanje nutricionističkog položaja dece, sa posebnim naglaskom na decu koja pripadaju ugroženim grupama, kroz edukaciju i promovisanje zdravog načina ishrane;

- d) Olakša i omogući širi pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti majkama i deci u svim delovima zemlje;
- đ) Nastavi sa ojačavanjem onih preventivnih mera koje su ključne za zdrav razvoj deteta, posebno omogućavanjem šireg pristupa bolnicama koje su dobile oznaku „Bolnica – prijatelj beba” gde se novorođenčad ne razdvaja od majki nakon rođenja.

Dojenje

- 52. Komitet konstatuje da, uprkos činjenici da je stopa ranog dojenja novorođenčadi relativno visoka, stopa isključivog dojenja beba u prvih 6 meseci života ostaje i dalje niska. Komitet konstatuje, sa jedne strane zabrinjavajuće visoku prisutnost reklama u medijima koje propagiraju zamenu za majčino mleko, a sa druge strane nedovoljan broj „Bolnica – prijatelja beba”.
- 53. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da promoviše isključivo dojenje beba u prvih 6 meseci i da pojača nadzorne kapacitete za sprovođenje Međunarodnog kodeksa marketinga zamene za majčino mleko. Komitet takođe daje preporuku da Država ugovornica posveti posebnu pažnju prioritarnom pitanju osnivanja „Bolnica – prijatelja beba”.

Zdravlje adolescenata

- 54. Komitet pozdravlja nedavno donete strategije i zakone kao i pojačane napore na podizanju svesti koje je Država ugovornica uložila u cilju obezbeđenja zaštite adolescenata, između ostalog i kroz usvajanje

novog Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Zakona o zdravstvenom osiguranju. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da ne postoji sveobuhvatna državna strategija ili sistematski odgovori na pitanja iz oblasti zdravlja adolescenata, kao i zbog ekstremno visoke stope trudnoća među tinejdžerima. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog činjenice da se pravo deteta na privatnost u školama i sistemu zdravstva ne poštuje u potpunosti, posebno kada je reč o lekarskim pregledima i tretmanima, kao i zbog činjenice da ne postoji sveobuhvatna politika u oblasti mentalnog zdravlja.

55. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da, imajući u vidu Opšti komentar br. 4 Komiteta za prava deteta, koji se odnosi na zdravlje i razvoj adolescenata, preduzme sledeće korake:
- a) Pojača napore orijentisane na pitanja zdravlja adolescenata i obezbedi efikasno sprovođenje programa za zdravlje adolescenata, između ostalog i kroz obezbeđenje adekvatnih finansijskih sredstava;
  - b) Obezbedi za adolescente usluge savetovališta koja će biti osetljiva za pitanja dece i osiguravati poverljivost;
  - v) Preduzme delotvorne mere za ustanovljavanje uslova za poštovanje prava dece na privatnost;
  - g) Kreira sveobuhvatnu politiku u oblasti mentalnog zdravlja dece i adolescenata sa obavezujućim komponentama, u skladu sa preporukama Svetske zdravstvene organizacije, između ostalog i u vezi sa aktivnostima za unapređenje mentalnog zdravlja, prevencijom mentalnih poremećaja u primarnoj zdravstvenoj

zaštiti, uslugama za ambulantne i bolničke pacijente koji pate od emotivnih i mentalnih poremećaja, a u cilju smanjenja stopa samoubistava i institucionalizacije.

Zloupotreba narkotika, duvana, alkohola i drugih supstanci

56. Komitet konstatuje da je Država ugovornica preduzela mere za zakonsko sankcionisanje trgovine nelegalnim supstancama. Komitet međutim i dalje izražava zabrinutost zbog čestih slučajeva konzumiranja droga, cigareta, alkohola i drugih toksičnih supstanci među decom.
57. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sve neophodne mere u borbi protiv dečijeg korišćenja nelegalnih supstanci, alkohola i duvana, između ostalog i time što će redovno, precizno i objektivno obavешtavati decu o opasnostima upotrebe toksičnih supstanci i duvana i obezbediti pomoć i podršku deci u prevladavanju takvih navika ili zavisnosti.

Životni standard

58. Komitet konstatuje da veliki broj porodica živi u teškim ekonomskim uslovima, dok oko 10% živi ispod zvanične granice siromaštva i bez pristupa osnovnim uslugama. Komitet i dalje izražava zabrinutost zbog činjenice da veliki broj domaćinstava i javnih institucija, i u urbanim i u ruralnim sredinama, nema dovod kvalitetne vode i adekvatan sanitarni sistem. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog velikih razlika u životnom standardu kod različitih grupa dece

i porodica. To je posebno naglašeno kod romske populacije, gde je siromaštvo četiri do pet puta izraženije nego kod ostalog stanovništva i gde je pristup socijalnim uslugama mnogo uži, između ostalog i zbog praksi koje se mogu klasifikovati kao diskriminacija. Komitet izražava zabrinutost zbog činjenice da loši životni uslovi mogu ozbiljno ograničiti uživanje dečijih prava, kako u okviru porodice i škole, tako i u kulturnim aktivnostima sa vršnjacima.

59. U skladu sa članom 27 Konvencije, Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:

- a) Pojača napore orijentisane na borbu protiv niskog životnog standarda dece i porodica koje žive u siromaštvu, između ostalog i obezbeđivanjem sredstava za mere za smanjivanje siromaštva, posebno na lokalnom nivou i na nivou zajednice;
- b) Obezbedi da se prilikom planiranja i sprovođenja programa za smanjivanje siromaštva saslušaju i uzmu u obzir mišljenja dece koja žive u siromaštvu, posebno na nivou zajednice;
- v) Preduzme mere u cilju ustanovljavanja programa sigurne mreže koji će pre svega biti orijentisani na najugroženije grupe sa ciljem da im se obezbedi uživanje slobodnog pristupa socijalnim i zdravstvenim uslugama kao i obrazovanju, i adekvatno stambeno rešenje što podrazumeva dovod čiste vode za piće i sanitarni sistem;
- g) Preduzme korake za redovno praćenje položaja siromašne dece kao i za hitno delovanje u svim slučajevima lišavanja i obespravljanja.

6 *Obrazovanje, slobodno vreme i kulturne aktivnosti*

(članovi 28, 29 i 31 Konvencije o pravima deteta)

Obrazovanje, profesionalna obuka i savetovanje o izboru budućeg zanimanja

60. Komitet pozdravlja ohrabrujuće pomake na polju smanjenja stope nepismenosti i unapređenja nivoa obrazovanja, kao i sve veći broj predškolskih ustanova, sprovođenje obavezne pripreme za školu i usvajanje Akcionog plana za unapređenje obrazovanja Roma. Komitet takođe konstatuje da je Država ugovornica, u okviru reforme obrazovanja, preduzela značajne korake kada je reč o reorganizaciji i modernizaciji školskog sistema, što uključuje i revizije nastavnih programa, obuku nastavnika i evaluaciju postignutih rezultata. Komitet, međutim, i dalje izražava zabrinutost zbog:

- a) Činjenice da su izdvajanja za školstvo iz budžeta mala, a napredovanje u sprovođenju reforme sporo;
- b) Činjenice da u besplatnom školovanju postoje tzv. skriveni troškovi, na primer za udžbenike, školski pribor, prevoz, a takođe i za privatne časove koje učenici uzimaju zbog toga što je kvalitet obrazovnog sistema nezadovoljavajući.
- v) Činjenice da su mnoge škole u lošem stanju i moraju da se renoviraju, da su loše opremljene i da nastavnici nisu obučeni za interaktivan metod učenja;

- g) Činjenice da se ne upisuju sva deca u školu, da mnoga deca napuštaju školu, da deca koja pripadaju ugroženim grupama postižu slabije rezultate uključujući tu i decu iz ruralnih oblasti, siromašnu decu, decu pripadnike romske nacionalne manjine i decu pripadnike drugih nacionalnih manjina, decu izbeglice i decu interno raseljenih lica;
  - d) Činjenice da je napredovanje u obučavanju nastavnika koji će držati nastavu na jezicima manjina do potrebnog broja – sporo;
  - đ) Činjenice da je uvrštavanje edukacije o ljudskim i pravima deteta u škole na svim nivoima – marginalno;
  - e) Činjenice da školovanje i obuka za tehnička stručna zanimanja, između ostalog i za decu koja su napustila školu – nisu u dovoljnoj meri uzeli maha;
  - ž) Činjenice da je nasilje među decom, kako se navodi, posebno među učenicima srednjih škola, veoma prisutno;
  - z) Činjenice da je kvalitet obrazovanja nezadovoljavajući a položaj dece koja pripadaju najugroženijim grupama – zabrinjavajući.
61. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:
- a) Obezbedi punu realizaciju prava deteta na obrazovanje, kako bi sva deca koja pripadaju ugroženim grupama, uključujući tu i decu iz ruralnih oblasti, siromašnu decu, decu pripadnike romske nacionalne manjine i decu pripadnike drugih nacionalnih manjina, decu izbeglice i decu interno raseljenih lica, mogla u potpunosti da uživaju svoje pravo na obrazovanje.

- b) Poveća efikasnost obrazovnog sistema, što podrazumeva i veća izdvajanja iz budžeta za školstvo;
- v) Unapredi profesionalnost i stručnu obučenost nastavnika, posveti posebnu pažnju učenicima koji sporije usvajaju gradivo i smanji stopu napuštanja školovanja među decom koja pripadaju ugroženim grupama;
- g) Pojača napore na obezbeđivanju kvalitetnijeg obučavanja nastavnika, kako pre tako i u toku rada, u cilju intenziviranja upotrebe interaktivnih metoda podučavanja;
- d) Poveća ponudu programa školovanja i obučavanja mladih ljudi za tehnička stručna zanimanja kako bi im se olakšalo učešće na tržištu rada;
- đ) U svetlu člana 29 Konvencije, Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:
  - 1) Nastavi i pojača napore za poboljšanje kvaliteta obrazovanja, kontinuiranom reformom nastavnih programa;
  - 2) Uvrsti obučavanje o ljudskim i pravima deteta u redovne nastavne programe;
  - 3) Organizuje odgovarajuće programe i aktivnosti za kreiranje atmosfere tolerancije, mira i razumevanja kulturnih različitosti, namenjene svoj deci u cilju sprečavanja netolerancije, siledžijstva i diskriminacije u školama i društvu u celini;

- 4) Deluje u skladu sa Opštim komentarem br. 1 Komiteta za prava deteta, koji se odnosi na ciljeve obrazovanja, sa posebnim osvrtom na decu koja pripadaju najugroženijim grupama, uključujući tu i decu pripadnike romske nacionalne manjine i decu pripadnike drugih nacionalnih manjina, siromašnu decu, decu izbeglice i decu povratnike, decu sa smetnjama u razvoju i td.

*Odmor, slobodno vreme, rekreacija i učešće
u kulturnim i umetničkim aktivnostima*

62. Komitet pozdravlja pažnju koju Država ugovornica poklanja sportskim i rekreativnim sadržajima u školama kao i podršku koju pruža organizaciji sportskih aktivnosti i učešću dece u takvim aktivnostima. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da je pristup sportskim objektima još uvek uslovljen visinom porodičnih prihoda.
63. U svetlu člana 31 Konvencije, Komitet podstiče Državu ugovornicu da nastavi i pojača unapređivanje dečjeg sporta, rekreacije, igre i kulturnih aktivnosti, između ostalog i time što će nastaviti da izdvaja potrebna finansijska sredstva i da obezbeđuje tehničku saradnju kroz specijalizovane projekte.

7 Posebne zaštitne mere

[članovi 22, 30, 38, 39, 40, 37 b)–d), 32–36

Konvencije o pravima deteta]

Deca izbeglice

64. Komitet pozdravlja usvajanje Zakona o azilu (2007) i napredak koji je time postignut u ustanovljavanju jasnog pravnog okvira za regulisanje tretmana izbeglih lica. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da veliki procenat dece–povratnika i dalje nije registrovan, zbog čega ta deca nemaju pristup osnovnim uslugama.
65. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da primeni sve neophodne mere kako bi sva deca, uključujući i decu–povratnike, bila zvanično i kompletno registrovana i time dobila pravo korišćenja usluga sistema socijalne zaštite.

Ekonomska eksploatacija i dečiji rad

66. Komitet pozdravlja činjenicu da je Država ugovornica ratifikovala Konvenciju MOR br.182 u vezi sa Zabranom i neposrednom akcijom za eliminaciju najgorih oblika dečjeg rada, u cilju unapređenja posebne zaštite dece. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da dečiji rad još uvek postoji na teritoriji Države ugovornice, posebno u ruralnim krajevima a pre svega u neformalnom sektoru. Komitet dalje izražava žaljenje zbog nedostatka podataka koji bi se odnosili na navedeni problem.

67. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da, shodno članu 32 MOR Konvencije br.182 u vezi sa Zabranom i neposrednom akcijom za eliminaciju najgorih oblika dečjeg rada, preduzme sledeće korake:
- a) Sprovede temeljno i sveobuhvatno istraživanje o broju, sastavu i karakteristikama dece koja rade, na osnovu kojeg će zatim izraditi i sprovoditi detaljne strategije i politike koje će za cilj imati identifikovanje uzroka dečjeg rada i sprečavanje dalje pojave takvih uzroka, a u slučajevima legalnog dečijeg rada – usaglašavanje uslova rada sa međunarodnim standardima i iskorenjivanje onih segmenta rada koji se definišu kao eksploataisanje;
  - b) Saraduje u smislu gore navedenog, ukoliko je potrebno, sa Programom međunarodnog iskorenjivanja dečjeg rada koji je pokrenula Međunarodna organizacija rada (ILO–IPEC) i sa UNICEF-om.

Deca ulice

68. Komitet uvažava mere koje Država ugovornica primenjuje kada je reč o pravima i potrebama dece sa ulice, kao što je sprovođenje programa „Deca ulice” zahvaljujući kojem je 27 romske dece dobilo brigu i zaštitu. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da su deca na ulici posebno ugrožena odnosno potencijalno izložena trgovini decom kao i ekonomskoj i seksualnoj eksploataciji.
69. Komitet podstiče Državu ugovornicu da nastavi sa radom na realizaciji prava i zadovoljenju potreba dece sa ulice, u saradnji sa relevantnim nevladinim organizacijama, kao i da posveti posebnu pažnju korenima

i uzrocima ove pojave i izradi strategije za podizanje svesti o pravima dece sa ulice. Dalje, Komitet daje preporuku da Država ugovornica ažurno pristupi pružanju zaštite i pomoći deci koja trenutno žive na ulici, uzimajući pri tom u obzir i mišljenja te dece. Komitet takođe smatra da je neophodno da Država ugovornica razvije i sprovedi preventivne programe protiv napuštanja porodice i škole.

Seksualna eksploatacija i trgovina decom

70. Komitet pozdravlja činjenicu da je Država ugovornica ratifikovala Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta, o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, kao i da je ustanovila Republički nacionalni tim za prevenciju i suzbijanje trgovine ljudima. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog nedostatka podataka i nepostojanja sveobuhvatne nacionalne strategije za sprečavanje trgovine decom i seksualne eksploatacije dece. Komitet dalje izražava zabrinutost zbog nepostojanja programa i usluga rehabilitacije i reintegracije namenjenih isključivo deci žrtvama seksualne eksploatacije, i izveštaja iz organa za sprovođenje zakona o seksualnim zloupotrebama dece.
71. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:
  - a) Ojača napore u cilju smanjenja i prevencije pojava seksualne eksploatacije, prodaje dece i trafikinga, između ostalog i time što će izraditi temeljnu studiju i bazu podataka o učestalosti i dimenzijama ovog problema i sprovede sveobuhvatne strategije i politike;

- b) Intenzivira saradnju sa nadležnim autoritetima u državama iz kojih su deca ilegalno dovedena, u cilju borbe protiv ove pojave;
- v) Nastavi sa procesom senzibilizacije stručnjaka, roditelja, dece i šire javnosti u odnosu na probleme seksualne eksploatacije dece i trafikinga, putem edukacije i medijske kampanje;
- g) Izradi sveobuhvatnu nacionalnu strategiju za sprečavanje trafikinga i seksualne eksploatacije dece;
- d) Poveća nivo zaštite koju pruža deci žrtvama trafikinga i seksualne eksploatacije, i da ih tretira kao žrtve a ne kao počinioce krivičnih dela. Komitet preporučuje da se ovo uradi kroz prevenciju, zaštitu svedoka, reintegraciju u društvo, i omogućavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti i psihološkoj pomoći i podršci, koordinisanim naporima i uz učešće nevladinih organizacija. U tom smislu, trebalo bi uzeti u obzir tekst Deklaracije i Agende za akciju, koje su usvojene na Prvom (1996) i Drugom (2001) svetskom kongresu protiv komercijalne eksploatacije dece;
- đ) Ustanovi takve mehanizme za primanje i rešavanje individualnih pritužbi dece, osim već postojeće besplatne SOS linije za pomoć deci, koji će biti lako dostupni, delotvorni, senzibilisani za pitanja dece (uključujući i decu iz starosne grupe 14–18) i koji će garantovati poverljivost podataka;
- e) Obezbedi krivično gonjenje učinilaca ovih krivičnih dela;
- ž) Obezbedi obuku za službenike organa za sprovođenje nadzora,

ispitivanja po pritužbama i žalbama i sudskom gonjenju učinilaca
– na najbezbolniji način po dete–žrtvu;

- z) Saraduje u smislu gore navedenog, ukoliko je potrebno, i sa UNICEF-om.

Maloletničko pravosuđe

72. Komitet pozdravlja usvajanje Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, čijim se odredbama regulišu posebna pitanja iz ovog domena, između ostalog i: obavezna usluga branioca za maloletnike, izuzeće i ograničena dužina trajanja postupaka, kao i mogućnost primene alternativnih rešenja, kao što je edukativna i psihološka podrška i vođenje maloletnih prestupnika, umesto da sada obavezne zatvorske kazne u kazneno-popravnim zavodima za maloletnike. Komitet takođe pozdravlja pokretanje različitih projekata koji za cilj imaju reintegraciju maloletnih prestupnika u društvo. Komitet međutim izražava zabrinutost zbog činjenice da se postojeće uredbe ne primenjuju usled raznih realnih ograničenja, kao i zbog činjenice da ne postoji efikasan sistem maloletničkog pravosuđa, odnosno, tužilaca, sudija i socijanih radnika koji su usko specijalizovani za rad sa decom koja dođu u sukob sa zakonom.

73. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da preduzme sledeće korake:

- a) Nastavi i intenzivira rad na obezbeđenju pune primene standarda maloletničkog prava, posebno članova 37, 40 i 39 Konvencije ali i drugih međunarodnih standarda iz ovog domena, kao što su

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe (Pekinska pravila), Smernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice) i Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode (Havanska pravila), uzimajući pri tom u obzir i Opšti komentar br. 10 Komiteta, koji se odnosi na prava deteta u maloletničkom pravosuđu (CRC/C/GC/10);

- b) Posveti posebnu pažnju sledećim prioritetnim pitanjima:
- 1) Neophodnosti primene mera u cilju sprečavanja i ograničavanja pribegavanja pritvoru u očekivanju suđenja i skraćivanja trajanja pritvora za maloletnike, između ostalog i kroz ustanovljavanje i sprovođenje alternativnih rešenja umesto pritvora, kao što su nalozi za obavljanje društveno korisnog rada, intervencije restorativne pravde, i slično;
  - 2) Neophodnosti obuke policijskih službenika, tužilaca, sudija, socijalnih radnika koji nadziru uslovno puštene maloletne prestupnike i ostalih službenih lica uključenih u rad sa decom u sukobu sa zakonom – kako bi se između ostalog osiguralo i to da decu u sukobu sa zakonom ispituju specijalno obučeni policijski službenici koji će odmah po hapšenju o tome obavestiti roditelje maloletnika i koji će insistirati na prisustvu branioca;
  - 3) Neophodnosti pospešivanja socijalne reintegracije maloletnih učinilaca krivičnih dela u društvo, u skladu sa članom 40, stav 1, Konvencije o pravima deteta.

- v) Ojača preventivne mere kao što su podrška ulozi porodice i podrška ulozi zajednice kako bi pomogla da se otklone oni socijalni uslovi koji podstiču nastanak delinkvencije i kriminala;
- g) Osigura sprovođenje postojećih zakona;
- d) Obrati se između ostalog i Međuagencijskom panelu UN za maloletničko pravosuđe i UNICEF-u za dalju tehničku pomoć u oblasti maloletničkog pravosuđa.

Romska deca

74. Komitet, imajući u vidu napore koje Država ugovornica ulaže (kao što je usvajanje Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina), i dalje oseća duboku zabrinutost zbog negativnih stavova i predrasuda prisutnih u široj javnosti kao i zbog generalno lošeg položaja dece pripadnika nacionalnih manjina, posebno dece koja pripadaju romskoj nacionalnoj manjini. Komitet izražava zabrinutost zbog uticaja koje to ima na pospešivanje diskriminacije, nejednakosti i siromaštva, uskraćivanje jednakog pristupa zdravstvu, obrazovanju, zapošljavanju i adekvatnom rešavanju stambenog pitanja, a negativno doprinosi i visokoj stopi dece koja se ne upisuju u škole, praksi sklapanja brakova među maloletnicima i niskom životnom standardu. Komitet takođe izražava zabrinutost zbog činjenice da je stepen učešća romske dece u razvojnim programima za malu decu, korišćenja usluga obdaništa i produženog boravka, kao i pohađanja škole – nizak.

75. Komitet daje preporuke Državi ugovornici da hitno i izričito:

- a) Pokrene kampanje, uključujući i medijske kampanje, na svim nivoima i u svim delovima zemlje u cilju borbe protiv negativnih stavova šire javnosti, kao i policije i drugih službenih i stručnih lica, prema Romima;
- b) Ojača napore za ukidanje diskriminacije i nastavi sa razvijanjem i sprovođenjem – u tesnoj saradnji sa samom romskom zajednicom – politika i programa za obezbeđenje jednakog pristupa kulturno odgovarajućim sadržajima, uključujući i predškolsko i školsko obrazovanje;
- v) Primeni sve potrebne mere za sistematsko registrovanje romske dece kako bi im bio omogućen pristup zdravstvenoj zaštiti i status državljana zemlje u kojoj žive;
- g) Ugradi u nastavne programe lekcije koje se odnose na istoriju i kulturu Roma kako bi se pospešilo razumevanje, tolerancija i poštovanje prava Roma u srpskom društvu i kako bi se poboljšalo znanje srpskog jezika kod romske dece;
- d) Podigne svest romskih zajednica o vrednosti ženske dece, o pravu ženske dece na pristup obrazovanju bez diskriminacije i o pravu ženske dece na zaštitu od ranog braka i njegovih štetnih posledica.

8 Ratifikacija instrumenata za zaštitu ljudskih prava

76. Komitet podstiče Državu ugovornicu da ratifikuje Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica i Konvenciju o pravima osoba sa smetnjama u razvoju i Fakultativni protokol uz tu Konvenciju.

9 Nastavak aktivnosti i upoznavanje javnosti sa preporukama Komiteta

Nastavak aktivnosti

77. Komitet daje preporuku Državi ugovornici da preduzme sve potrebne korake kako bi obezbedila puno sprovođenje datih preporuka između ostalog i time što će ih proslediti i članovima Vlade i Narodne skupštine na dužno razmatranje i preduzimanje daljih mera.

Upoznavanje javnosti sa preporukama Komiteta

78. Komitet dalje daje preporuku da se inicijalni izveštaj i odgovori koje je Država ugovornica dostavila Komitetu učine dostupnim širokoj javnosti, organizacijama građanskog društva, grupama mladih, stručnim grupama kao i deci, na jezicima u službenoj upotrebi na teritoriji Države ugovornice, u cilju upoznavanja sa Konvencijom o pravima deteta i pokretanja debate o Konvenciji, o sprovođenju Konvencije i praćenju tog sprovođenja.

10 Naredni izveštaj

79. Komitet poziva Državu ugovornicu da dostavi svoj usaglašeni drugi i treći izveštaj do 12.03.2013. Komitet očekuje da će nakon toga Država ugovornica dostavljati svoje izveštaje na svakih 5 godina, kako je predviđeno Konvencijom.
80. Komitet dalje poziva Državu ugovornicu da dostavi ažuriran osnovni dokument u skladu sa zahtevima za zajednički osnovni dokument iznetim u „Usklađenim smernicama u vezi sa izveštavanjem o međunarodnim sporazumima u oblasti ljudskih prava, uključujući i smernice za zajednički dokument i dokumente za posebne sporazume” koje su potvrđene na Petom međukomitetskom sastanku tela za sporazume u oblasti ljudskih prava održanom u junu 2006. godine (HRI/MC/2006/3).

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

364.64/.65–053.2 (=214.58) (497.11)
376.74–054.57–053.2 (=214.58) (497.11)
316.356–053.2 (=214.58) (497.11)
316.811/.815 (=214.58) (497.11)
347.462 (035)

Petrović, Marija
Vodič za romske zastupnike : vodič kroz postojeću legislativu
i mehanizme u okviru sistema
Marija Petrović, Gorica Čolić, Ivana Stevanović.

Beograd : Centar za prava deteta, 2007

Beograd : Colorgrafx
113 str. ; 24 cm
Tiraž 500

ISBN 978-86-83109-43-2

1. Čolić, Gorica [autor] 2. Stevanović, Ivana [autor]
a) Romi – Roditeljstvo – Srbija
b) Deca Romi – Zaštita – Srbija
c) Socijalna interakcija – Deca Romi – Srbija
d) Zastupanje – Priručnici

COBISS.SR-ID 144788492